

LIETUVOS ISTORIJOS INSTITUTAS

LIETUVOS
ISTORIJOS
METRAŠTIS
2017 metai

2

LI

Vilnius 2018

LITHUANIAN INSTITUTE OF HISTORY

THE YEAR-BOOK
OF LITHUANIAN
HISTORY

2017

2

Vilnius 2018

LITAUISCHES INSTITUT FÜR GESCHICHTE

JAHRBUCH
FÜR LITAUISCHE
GESCHICHTE

2017

2

Vilnius 2018

Žurnalo leidybą finansavo

LIETUVOS MOKSLO TARYBA

PAGAL VALSTYBINĘ LITUANISTINIŲ TYRIMŲ IR SKLAIDOS
2016–2024 METŲ PROGRAMĄ

Projekto finansavimo sutartis Nr. LIP-074/2016

Redakcinė kolegija:

Egidijus ALEKSANDRAVIČIUS

Vytauto Didžiojo universitetas

Jan JURKIEWICZ

Adomo Mickevičiaus universitetas Poznaneje

Zigmantas KIAUPA

Lietuvos istorijos institutas

Česlovas LAURINAVIČIUS

Lietuvos istorijos institutas

Ingė LUKŠAITĖ

Lietuvos istorijos institutas

Elmantas MEILUS (pirmininko pavaduotojas)

Lietuvos istorijos institutas

Jolita MULEVIČIŪTĖ

Lietuvos kultūros tyrimų institutas

Rimvydas PETRAUSKAS

Vilniaus universitetas

Edmundas RIMŠA

Lietuvos istorijos institutas

Jolita SARCEVIČIENĖ (sekretorė)

Lietuvos istorijos institutas

Vladas SIRUTAVIČIUS

Lietuvos istorijos institutas

Gintautas SLIESORIŪNAS (pirmininkas)

Lietuvos istorijos institutas

Darius STALIŪNAS

Lietuvos istorijos institutas

Saulius SUŽIEDĖLIS

Milervilio universitetas

Joachim TAUBER

Šiaurės Rytų institutas Liuneburge

Šio žurnalo straipsnių pavadinimai ir santraukos cituojami duomenų bazėse:

Articles appearing in this journal are abstracted and indexed in:
HISTORICAL ABSTRACTS. AMERICA: HISTORY AND LIFE.
EBSCO Publishing

STRAIPSNIAI

DARIUS B A R O N A S

Lietuvos istorijos institutas

VILNIAUS AMATININKŲ KATALIKŲ RELIGINIS GYVENIMAS XVI A. ANTROJE PUSĖJE

ANOTACIJA Straipsnyje nagrinėjamas Vilniaus amatininkų religinis gyvenimas XVI a. antroje pusėje. Šiuo tyrimu siekiama išsiaiškinti individualius ir bendrus įvairių Vilniaus amatininkų cechų religinio gyvenimo bruožus. Analizuojant normatyvinius aktus pasitelkti miesto kasdienybę atspindintys dokumentiniai duomenys, leidžiantys atsekti ryšius tarp skirtingų luomų atstovų. Tokiu būdu amatininkų religinio gyvenimo permainos parodomos kaip sudedamoji kur kas platesnio profesionalizacijos proceso dalis.

RAKTINIAI ŽODŽIAI: Vilnius, amatininkų cechai, religinis gyvenimas, maldingumo praktikos, katalikų Bažnyčia, profesionalizacija, tarpkonfesiniai santykiai.

Įvadas

Per pastaruosius kelis dešimtmečius krikščionybės Lietuvoje tyrimai gerokai pasistūmėjo į priekį, tačiau anaipol ne visos Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės (LDK) socialinio ir kultūrinio gyvenimo sritys, paveiktos krikščionių tikėjimo, yra tolygiai gerai ištirtos¹.

¹ *Krikščionybės Lietuvoje istorija*, sud. V. Ališauskas, Vilnius, 2006; M. Jučas, *Lietuvos parapijos XV–XVIII a.*, Vilnius, 2007; V. K a m u n t a v i č i e n ė, *Katalikų bažnyčios ir valstybės santykiai Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje XVII a. antroje pusėje*, Kaunas, 2008; *Lietuvos katalikų dvasininkai XIV–XVI a.* (toliau – *LKD*), par. V. Ališauskas, T. Jaszczolt, L. Jovaiša, M. Paknys, (*Bažnyčios istorijos studijos*, t. 2), Vilnius, 2009;

Ypač trūksta tyrimų, nušviečiančių Lietuvos miestų ir miestelių gyventojų religinį gyvenimą XIII–XVI a. Šiame kontekste ne išimtis ir LDK sostinė Vilnius². Straipsniu siekiama mažinti tokių tyrimų stygių.

Tirti senojo Vilniaus istoriją sunku dėl pačiame Vilniuje sukurtų miestietiškos kilmės istorijos šaltinių trūkumo, atsiradusio daugiausia dėl 1610, 1655, 1748 ir 1749 m. miestą nusiaubusių gaisrų³. Jie padarė nepataisomos žalos tiek magistrato, tiek bažnytinių institucijų, tiek brolių, amatininkų cechų bei privačių asmenų dokumentų rinkiniams. Tai primenant anaipol nesiekiami stiprinti pesimistinių nuotaikų, esą padėtis tokia beviltiška, kad net neverta bandyti tirti „ikitvaninio“ Vilniaus miesto gyventojų kasdienybės, kurios neatsiejama dalis buvo miestiečių religinis gyvenimas. Padėtis yra sudėtinga, bet tikrai ne beviltiška. Vis dar galima rasti naujų iki šiol visai arba beveik visai nepanaudotų šaltinių Lietuvos Metrikos knygoose, Vilniaus katedros kapitulos ir kituose archyvuose – daugiausia bažnytinių institucijų – fonduose. Pagrindine problema tampa ne tiek reikiamų

S. C. Rowell, Was Fifteenth-century Lithuanian Catholicism as Lukewarm as Sixteenth-century Reformers and Later Commentators would have us Believe?, *Central Europe*, vol. 8, no. 2, 2010, p. 86–106; V. Kamuntavičienė, Gardino dekanato parapijų fundacijos XV–XVII a., *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės istorijos kraštovaizdis. Mokslinių straipsnių rinkinys. Skiriama profesorės Jūratės Kiaupienės 65-mečiui*, sud. R. Šmigelskytė-Stukienė, Vilnius, 2012, p. 321–343; S. C. Rowell, Kaip šaukė, taip ir atsiliepė: XV a. lietuvių katalikų gyvenimas ir pagonybės liekanų mitas, ten pat, p. 295–320; M. Ščavinskas, *Kryžius ir kalavijas. Krikščioniškų misijų sklaida Baltijos jūros regione X–XIII amžiais*, Vilnius, 2012; *Krikščionybės raidos kontekstai Žemaitijoje*, sud. J. Boruta, V. Vaivada, Vilnius, 2010; *Šviesa ir šešėliai Lietuvos evangelizacijos istorijoje*, sud. J. Boruta, V. Vaivada, Vilnius, 2011; R. Bružaitė, *Vilniaus ir Žemaičių vyskupijų parapijė dvasininkija XV–XVI a. trečiajame ketvirtyje. Disertacija*, Vilnius, 2012; L. Jovaiša, *Šiaurės Indija Žemaičių žemėje*, Vilnius, 2013; M. Bumbauskas, *Žemaitijos christianizacija ir pagonybės veiksnys (XV–XVI a.)*. Disertacija, Vilnius, 2014; D. Baronas, S. C. Rowell, *The Conversion of Lithuania: From Pagan Barbarians to Late Medieval Christians*, Vilnius, 2015. Iš archeologų darbų minėtini šie: E. Svetikas, *Alytaus kapinynas: Christianizacijos šaltiniai*, Vilnius, 2003; E. Svetikas, *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės christianizacija XIV a. pab. – XV a.: Archeologiniai radiniai su krikščioniškais simboliais*, t. 1–2, Vilnius, 2009; G. Vėlius, *Kernavės miesto bendruomenė XIII–XIV amžiuje*, Vilnius, 2005; A. Kuncevičius, R. Jankauskas, R. Laužikas, R. Augustinavičius, R. Šmigelskas, Rytų Lietuvos teritorinis modelis I–XV a., *Lietuvos archeologija*, t. 39, 2013, p. 11–40; R. Jonaitis, *Civitas Rutenica Vilniuje XIII–XV a. Disertacija*, Klaipėda, 2013; I. Kaplūnaitė, *Vilniaus miesto katalikiškoji dalis XIV–XVI amžiaus pradžioje. Disertacija*, Klaipėda, 2015.

² Specialiai Vilniaus gyventojų pamaldumui XIV–XVI a. tirti skirti straipsniai: S. C. Rowell, XV a. vyskupų atlaidos raštai Vilniaus katedrai ir miestui: tekstas ir kontekstas, *Lietuvos pilys*, t. 3, Vilnius, 2007, p. 94–104; D. Baronas, Katalikiškojo pamaldumo raiška Vilniuje XIV a. pabaigoje – XV a. viduryje, *Bažnyčios istorijos studijos*, t. 8, sud. V. Ališauskas, Vilnius, 2016, p. 9–46.

³ Plg. D. Frick, *Kith, Kin, and Neighbors: Communities and Confessions in Seventeenth-Century Wilno, Ithaca–London*, 2013, p. 14. Apie Vilniaus būklę maskvėnų okupacijos sąlygomis žr. E. Meilus, Vilniaus pilių apsiaustis ir išvadavimas iš maskvėnų (1660–1661 m.), *Vilniaus Žemutinė pilis XIV a. – XIX a. pradžioje: 2005–2006 m. tyrimai*, sud. L. Glemža, Vilnius, 2007, p. 81–99; E. Meilus, Jono Kazimiero Vazos laikų Vilnius (1648–1668), *Chronicon Palatii Magnorum Ducum Lithuaniae = Lietuvos Didžiųjų Kunigaikščių Rūmų Kronika*, t. 2, sud. G. Striška, Vilnius, 2012, p. 206–208.

šaltinių stygius, kiek jų fragmentiškumas, apsunkinantis, bet neužkertantis kelio kurti konkrečiais duomenimis grįstus mokslinius tekstus.

Apibūdinta padėtis leidžia suprasti, kodėl šiame straipsnyje ne tiek pasakojama apie gerai pažįstamą teritoriją, kiek bandoma panerti į menkai iširtas gelmes. Todėl pirmiausia norėtume pateikti tam tikrą idėją, kuri tartum kelrodė žvaigždė turėtų vesti mus Vilniaus gyventojų religinio gyvenimo pažinimo link. Vėlyvaisiais viduramžiais ir ankstyvaisiais naujaisiais laikais religija atliko svarbų tam tikrą bendruomenę integruojantį vaidmenį. Ji buvo visuotinai reikšmingas viešojo gyvenimo faktas. Religine kalba vis dar buvo išreiškiami visuotinai reikšmingi dalykai, tiesiogiai veikę ir pavienių individų, ir tam tikrų socialinių grupių gyvenimo būdą bei tarpusavio santykius⁴. Tad remdamiesi šia pačia bendriausia kontekstine informacija, jau dabar galime drąsiai teigti, kad senojo Vilniaus gyventojams dalyvavimas Bažnyčios veikloje buvo savaime suprantamas ir gana svarbus dalykas, daręs įtaką jų kasdieniam ir šventiniam gyvenimui. Tačiau kaip parankiausia aprašyti šį vis dar labai menkai apšviestoje patalpoje tūnantį dramblių? Mūsų supratimu, čia galimos įvairios prieigos. Galima tirti iš įprastinės Bažnyčios istorijos perspektyvos, kai nagrinėjant, pavyzdžiui, bažnytinių institucijų fundavimo ir dotavimo praktiką pasimato, kam ir kodėl tam tikri asmenys, šeimos ar giminės skirdavo dažnai visai nemenką dalį savo išteklių. Galima tą patį reikšmingai tirti ir iš labiau į socialinę istoriją orientuotos perspektyvos, siekiant atskleisti įvairius asmenis siejusius socialinius tinklus. Tai įprastas ir dažniausiai visiškai pasiteisinantis metodas, kai vienu metu tiriant ir konkretų individą, ir jo socialinę aplinką gaunama pažintiniu požiūriu vertingų duomenų. Taigi bandant senojo Vilniaus gyventojų pamaldumą apčiuopti iš pastarosios perspektyvos, mūsų supratimu, daug žadančią prieigą teikia amatininkų cechų ir religinių brolijų palikti istoriniai šaltiniai. Didžioji istoriografijos dalis yra skirta nagrinėti ūkinę ir organizacinę amatininkų cechų veiklos sritį. Tuo tarpu šiame straipsnyje specialų dėmesį skirsime religinei moralinei sričiai, kuri greta ką tik minėtosios sudaro vieną iš dviejų svarbiausių cechų egzistavimo sąlygų⁵.

Vilniaus, kaip ir kitų Lietuvos miestų amatininkų cechų istorija tiriama nuo seno. Pirmiausia minėtini Józefo Morzy'o, Stasio Samalavičiaus, Edmundo Laucevičiaus, Vytauto

⁴ Plg. A. Witkowska, *Kulty pątnicze piętnastowiecznego Krakowa: z badań nad miejską kulturą religijną*, Lublin, 1984; J. Bossy, *Christianity in the West 1400–1700*, Oxford, 1985; S. K. Chén, Jr., *The Cult of Remembrance and the Black Death: Six Renaissance Cities in Central Italy*, Baltimore/London, 1992; E. Duffy, *The Stripping of the Altars: Traditional Religion in England 1400–1580*, New Haven/London, 1992; E. M. Dąbrowska, *Życie religijne cechu sukienników w Bielsku i Białej*, *Roczniki Historii Kościoła*, t. 4 (59), 2012, s. 23–49.

⁵ Plg. J. Flağa, *Życie religijne korporacji rzemieślniczych w dawnej Polsce*, *Roczniki Nauk Prawnych*, t. 16, nr. 2, 2006, s. 335 ir J. R. Marczecki, *Życie religijne w średniowiecznych cechach rzemieślniczych Lublina w świetle ich najstarszych statutów*, *Średniowieczny Kościół Polski. Z dziejów duszpasterstwa i organizacji kościelnej*, pod red. ks. M. T. Zahajkiewiczza, ks. S. Tylusa, Lublin, 1999, s. 59–60.

Merkio, Birutės Rūtos Vitkauskienės, Virgilijaus Pugačiausko darbai⁶. Bendrai paėmus, iki mūsų dienų atlikti tyrimai netolygiai nušviečia senojo Vilniaus cechų istoriją: kur kas geriau žinoma XVIII ar XIX a. nei „ikitvaninio“ Vilniaus cechų istorija⁷. Ši chronologinio pjūvio disproporcija išliks ir ateityje, tačiau kai kurių cechų praeities iširtumo netolygumas gali gerokai sumažėti, jeigu bus detalai tiriami atskiri cechai arba tam tikri Vilniaus amatininkų gyvenimo reiškiniai, pavyzdžiui, amatininkų gyvenamosios vietos, namai, technologiniai gamybos procesai, techninės inovacijos, kolektyvinio veikimo būdai ar mums dabar parūpusi amatininkų pamaldumo / religingumo problema. Šios problematikos svarbą dar 1925 m. išryškino lenkų istorikas Kazimierz Chodynckis⁸. Bendrais bruožais šį reiškinį aptarė kitas lenkų istorikas Józefas Morzy⁹. Pastaruoju metu novatoriškai ir visapusiškai vilniečių gyvenimą tiria amerikiečių istorikas Davidas Frickas, tačiau jis, kaip ir K. Chodynckis, daugiausia dėmesio skyrė Vilniaus amatininkų tarpkonfesiniams santykiams XVII–XVIII a.¹⁰ Pasirodė naujų Vilniaus špitolių istorijai skirtų tyrimų, iš kurių minėtini Stepheno C. Rowello ir ypač Martyno Jakulio darbai¹¹. Juose špitolių reiškinys tiriamas įvairiais socialinės istorijos pjūviais, jis siejamas su XVI a. intensyviai pulsavusiu religiniu gyvenimu. Mūsų tiriami temai šie darbai naudingi tuo, kad teikia galimybę geriau pažinti bendresnį Vilniaus karitatyvinės veiklos kontekstą, tačiau dėl savo tematikos jie vertintini kaip su mūsų tyrimu lygiagretūs „naratyvai“. Dėl šių priežasčių ir chronologiniu, ir teminiu aspektu šiam mūsų tyrimui artimiausias yra Auksės Kaladžinskaitės-Vičkienės straipsnis, skirtas Vilniaus amatininkų cechų ir jų globojamų altorių sąsajoms nustatyti¹². Ypač vertinga tai, kad šiame straipsnyje aiškiai parodoma, prie kokios Vilniaus bažnyčios ar cerkvės burdavosi vieno ar kito amatininkų cecho nariai. Remiantis minėtos autorės pateiktais susistemintais duomenimis, atsiskleidžia toks bendras vaizdas: XVI–XVIII a. prie Šv. Jono bažnyčios koplyčių ar altorių rink-

⁶ J. Morzy, Geneza i rozwój cechów wileńskich do końca XVII w., *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. Historia*, nr. 4, 1959, s. 3–93; S. Samalavičius, Vilniaus mūrininkų ir dailidžių cechais iki XVIII a. vidurio, *Istorija*, t. 9, 1967, p. 97–111; E. Laucevičius, *XV–XVIII a. knygų įrišimai Lietuvos bibliotekose*, Vilnius, 1976; E. Laucevičius, B. R. Vitkauskienė, *Lietuvos auksakalystė. XV–XIX amžius*, Vilnius, 2001; V. Pugačiauskas, Vilniaus mėsinių cehas XIX a. pirmojoje pusėje, *Lietuvos istorijos metraštis. 2005 metai 2*, 2006, p. 69–92; V. Pugačiauskas, Vilniaus statybininkų amatų cechai XIX a. I pusėje: organizacinė struktūra, gamybos pobūdis, kolektyvinė biografija, *Lituanistica*, nr. 3, 2007, p. 29–43.

⁷ Plg. L. Klimka, Vilniaus cechų istoriografija, *Vilniaus istorijos metraštis*, t. 1, 2007, p. 179–183.

⁸ K. Chodynckis, O stosunkach wyznaniowych w cechach wileńskich od XVI do XVIII w., *Księga pamiątkowa ku czci Oswalda Balzera*, t. 1, Lwów, 1925, s. 119.

⁹ J. Morzy, min. veik., p. 90–91.

¹⁰ D. Frick, *Kith, Kin, and Neighbors...*

¹¹ S. C. Rowell, The Role of Charitable Activity in the Formation of Vilnius Society in the 14th to Mid-16th Centuries, *Lithuanian Historical Studies*, vol. 17, 2012, p. 39–69.

¹² A. Kaladžinskaitė-Vičkienė, XVI–XVIII a. Vilniaus amatininkų cechai ir jų altoriai, *Lietuvių katalikų mokslo akademijos metraštis*, t. 24, 2004, p. 91–113.

davosi septynių cechų nariai (auksakaliai, siuvėjai, barzdaskučiai, batsiuviai, kubiliai, balniai, kalviai); prie bernardinų Šv. Pranciškaus Asyžiečio ir Šv. Bernardino Sieniečio bažnyčios – penkių cechų atstovai (staliai, mūrininkai, knygrišiai, kepurininkai, sermėgininkai); prie pranciškonų Švč. Mergelės Marijos Dangun Ėmimo bažnyčios – trijų cechų atstovai (salyklininkai, mėsininkai ir skrandininkai („baltušnikai“)); prie Švč. Trejybės bažnyčios – dviejų cechų atstovai (puodžiai, muzikantai); bent po vieno cecho atstovus burdavosi prie Šv. Marijos Magdalenos bažnyčios (audėjai), prie dominikonų Šv. Dvasios (tymininkai), prie dominikonų Šv. Jokūbo ir Pilypo (plytininkai), prie Šv. Nikodemio ir Juozapo (alavo liejikai), prie karmelitų Šv. Jurgio (odminiai), prie karmelitų Visų Šventųjų (druskiai), prie Laterano kanauninkų Šv. Petro ir Povilo (žvejai), prie bonifratrų Šv. Kryžiaus (barzdaskučiai ir pirtininkai), prie trinitorių Viešpaties Jėzaus bažnyčios (dailidės)¹³. Pridurkime, kad prie šių ir kitų Vilniaus bažnyčių veikė ir religinės brolijos. Apibendrinę visus šiuos duomenis, dar aiškiau galėtume įsivaizduoti, kokių mastu Vilniaus bažnyčios buvo „apaugusios“ įvairiais pasauliečių ir dvasininkų sambūriais. Tačiau pats savaime toks vaizdas mažai ką pasako ir tyrėjui trūks plyš reikia stengtis parodyti, kaip konkrečiai Vilniaus bažnyčios buvo jaustos į to meto Vilniaus katalikiškos visuomenės audinį. Mūsų manymu, būtent šią problemą pirmiausia ir reiktų spręsti.

Istoriografijoje iki šiol vyrauja pernelyg statiškas cechų ar religinių brolijų vaizdinys. Atrodo, kad jos per amžius mažai kito, iš esmės buvo tokios pačios nuo savo susikūrimo iki išnykimo ar likvidavimo XIX a. Žinoma, nereikia abejoti tuo, kad tam tikri konkrečių cechų ar brolijų bruožai išliko stabilūs per daugelį amžių (meistrų ir pameistrių santykiai, darbinės veiklos organizavimo principai, produkcijos kokybės priežiūros formos ir pan.), tačiau manytume, kad kiekvienas cechas ar religinė brolija turėjo savo individualų „veidą“ ir nuėjo tik jai būdingą raidos kelią. Minėta A. Kaladžinskaitė-Vitkienė teisingai pastebėjo, kad cechus galima skirstyti į grupes pagal tai, kuriame savo veiklos etape jie apsisprendė turėti konkrečią savo religinių apeigų atlikimo vietą¹⁴, tačiau tą patį raidos ir kitimo elementą galima įžvelgti ir kitose amatininkų cechų veiklos srityse. Taigi neišleidžiant iš akių to, kas ilgalaikėje perspektyvoje pasižymėjo stabilumu, taip pat būtina kreipti specialų dėmesį į tuos minėtų organizacijų specifinius bruožus, kurie leidžia kiekvienai iš jų išsiskirti bendrame kontekste. Kaip tik todėl pasirinktas šis laikotarpis – XVI a. antroji pusė, – kai Lietuvoje buvo pradėti diegti Tridento bažnytiniame susirinkime (1545–1563) išdiskutuoti principai, skirti ir kovai su protestantiškąja Reformacija, ir kovai už katalikišką Reformą¹⁵.

¹³ Ten pat, p. 111–112.

¹⁴ Ten pat, p. 103.

¹⁵ L. J o v a i š a, Katalikiškoji Reforma, *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos kultūra: tyrinėjimai ir vaizdai*, sud. V. Ališauskas ir kt., Vilnius, 2001, p. 241–259. Taip pat žr. straipsnių rinkinį *Tridento visuotinio Bažnyčios Susirinkimo (1545–1563) įtaka Lietuvos kultūrai: susirinkimo idėjų suvokimas ir sklaida Vidurio Europos rytuose: mokslinių straipsnių rinkinys*, sud. A. Aleksandravičiūtė, Vilnius, 2009.

Tad pagrindinės šio straipsnio užduotys yra tokios: 1. Išryškinti bendrus ir specifinius paskirų amatininkų cechų pamaldumo praktikų bruožus; 2. paaiškinti pamaldumo praktikų reglamentavimą XVI a. antrosios pusės Vilniaus religinio gyvenimo kontekste.

Padorumas – bendrabūvio pagrindas

Maldingumo praktikų ir artimo meilės darbų gyvenimo plotmė buvo jausta į ano meto kasdienybę. Tai sakydami visų pirma turime omenyje pastangas skatinti padorų elgesį, palaikyti discipliną – visa tai, ką kultūros istorikas Norbertas Eliasas yra vaizdžiai aprašęs kaip civilizacijos procesą¹⁶. Būtent N. Eliaso darbai kuo raiškiausiai atskleidžia, kokią reikšmę turėjo religinė etika įveikiant ar bent jau pažabojant nevaldomų aistrų ir instinktų valdomo gyvenimo chaotiškumą. Skaitant Vilniaus cechų įstatus galima išvelgti lygiai tokias pat pastangas „civilizuoti“ žmonių tarpusavio santykius. Kaip antai, susirinkus draugėn paprastai būdavo vartojami alkoholiniai gėrimai, nuo kurių apšilus pasitaikydavo visko. Reikalavimai gerti padoriai ir saikingai, numatant atitinkamas baudas jų nepaisant, buvo išdėstyti ne vien midaus brolijų¹⁷, bet ir amatininkų cechų įstatuose. Lygiai taip pat buvo stengiamasi kontroliuoti cecho narių liežuvį, kad nebūtų pažeista kitų narių garbė ir geras vardas¹⁸. Mokėti padoriai gerti būdavo raginami audėjai¹⁹. Jų cecho nariui pažeidus padoraus gėrimo taisykles, buvo numatyta bausmė – patiekti gerto gėrimo, alaus arba midaus, statinę²⁰. Prime-

¹⁶ N. Elias, *Über den Prozeß der Zivilisation: Soziogenetische und psychogenetische Untersuchungen*, Bd. 1–2, Frankfurt/M, 1997.

¹⁷ *Akty cechów wileńskich 1495–1759* (toliau – *ACW*), zebrał i przygotował do druku H. Łowmiański przy współudziale M. Łowmiańskiej i S. Kościalkowskiego. Przedmową i skorowidzami opatrzył J. Jurkiewicz, Poznań, 2006, nr. 19, s. 24, §2 (1538 12 31). Vilniaus midaus brolijos dažniausiai siejamos su stačiatikiais: A. R a g a u s k a s, *Midaus brolijos – Vilniaus stačiatikių kultūros fenomenas* (XV a. vidurys – XVII a. vidurys), *Florilegium Lithuanum: in honorem eximii professoris atque academici Lithuani domini Eugenii Jovaiša anniversarii sexagesimi causa dicatum*, sud. G. Blažienė, S. Grigaravičiūtė, A. Ragauskas, Vilnius, 2010, p. 229–241. Tačiau taip pat vertėtų atkreipti dėmesį į tai, kad prie Vilniaus pranciškonų bažnyčios veikė odminių brolija, kuri, sprendžiant pagal jos atnaujinimo privilegijos turinį, priskirtina midaus brolijų kategorijai. Galime sakyti, kad tai buvo katalikų midaus brolija. Žr. *Lietuvos Metrika. Užrašymų knyga Nr. 64*, l. 129–131 (1579 05 26; naudotasi Lietuvos valstybės istorijos archyve saugomais mikrofilmais).

¹⁸ Batsiuvių cecho įstatų §13, 18: *ACW*, nr. 62, s. 82 (1579 07 01); kepurininkų cecho įstatų §5: *Археологический сборник документов относящихся к истории Северо-Западной Руси издаваемый при управлении виленского учебного округа* (toliau – *AC*), t. 1, Вильна, 1867, № 57, с. 160, §1; alavo liejiku cecho įstatų §11–12: *ACW*, s. 108 (1595 01 01).

¹⁹ *ACW*, nr. 60, s. 77–78, § 44 (1579 05 30). Dar anksčiau detalai padoraus gėrimo principai buvo išdėstyti midaus (kailiadirbių) brolijos įstatuose: ten pat, nr. 19, p. 24, § 2 (1538 12 31).

²⁰ Ten pat, nr. 60, p. 78, § 44 (1579 05 30).

nama, kad pameistriai vyresniems meistrams turi įpilti gėrimo, kuriuo pastarieji savo jaunesnius kolegas vaišina už dyką. Už cecho ribų audėjas taip pat privalėjo elgtis padoriai. Už šlaistymąsi gatvėse girtaujant buvo numatyta pusės auksino bauda²¹. Ko gero, radikaliausiai rezervuotas požiūris į bendrą alkoholio vartojimą atspindėjo kalvių cecho įstatuose, kai 1601 m. buvo nuspręsta visai atsisakyti brangiai kainuojančių bendrų cecho puotų²².

Pameistrių ir tarnų (*familia*) gero elgesio su savo meistrais principai detalai išdėstyti taip pat ir siuvėjų cecho įstatuose. Kaip antai, pameistriai raginami gerbti ir paklusti savo meistrams, mokomi dėkingai priimti kasdien ar minint mirusiuosius patiektą maistą, jiems primenama netriukšmauti ir nesibarti²³. Tarpusavyje jie turi padoriai sugyventi nekeldami pavojaus vieni kitiems nei žodžiu, nei veiksmu, raginami nežaisti draudžiamų ir kenksmingų žaidimų, skatinami garbingiems atvykėliams rodyti deramą svetingumą²⁴. Tokie ir panašūs parėdymai ir baudos už prasižengimus atrodo visiškai pasaulietiški ir net banaliai. Kita vertus, nereikia išleisti iš akių, kad ir bendros, o juo labiau specifinės propaguojamo gero elgesio normos buvo atsakas į konkrečias gyvenimiškas situacijas. Dalis sprendimų yra stebėtinai taiklūs. Kaip antai, Vilniaus siuvėjų pameistriai (*familia*) privalėdavo kas penkiolika dienų eiti į pirtį ir bent kartą per savaitę išsiplauti galvą²⁵. Suprantama, kad dėl savo amato specifikos jiems turėjo būti taikomi aukštesni asmeninės higienos standartai negu, pavyzdžiui, kalviams, kurių cecho įstatuose veltui ieškotume tokio pobūdžio reikalavimų. Kartais tokie ir panašūs tariaimai neutralūs nurodymai pasirodo ypač glaudžiai susiję su artimo meilės sfera. Pavyzdžiui, Vilniaus batsiuviams buvo uždrausta iš savo kolegų supirkinėti batus ir juos turguje perpardavinėti. Taip pat jiems buvo draudžiama gaminti ir pardavinėti prastos kokybės avalynę. Už šių nuostatų pažeidimą buvo numatyta tokia pati bausmė – nekokybiška avalynė turėjo būti konfiskuota ir atiduota špitolės gyventojams²⁶. Trumpai tariant, ano meto Vilniuje amatininkai buvo mokomi, kad geras elgesys ir pamaldumas (*pobožność*) – tik skirtingos to paties medalio pusės²⁷.

²¹ Ten pat.

²² Ten pat, nr. 106, p. 130, § 4 (1601 03 13).

²³ Ten pat, nr. 48, p. 57, § 17 (1560 03 12).

²⁴ Ten pat, p. 58, § 19 (1560 03 12).

²⁵ Ten pat, § 23 (1560 03 12).

²⁶ Ten pat, nr. 62, p. 81–82, § 11 (1579 07 01). Galima pastebėti, kad kartais tarp vietinių batsiuvių ir pirklų kildavo ginčų dėl batų kokybės ir jų išvaizdos. Žr., pvz., *Lietuvos Metrika. Knyga Nr. 280. Teismų knyga*, Nr. 66, l. 80v–82 (1586 06 21).

²⁷ Plg. audėjų cecho įstatų baigiamąjį paragrafą: ten pat, nr. 60, p. 78 (1579 05 30).

Laiko sakralumas

Panašiai kaip viduramžiais, taip ir ankstyvaisiais naujaisiais laikais privataus ir viešojo gyvenimo ritmą daugiausia lemdavo bažnytinis kalendorius²⁸. Priedermė švęsti sekmadienius ir pagrindines šventes galiojo visiems krikščionims, tačiau tai anaip tol ne visiems ir ne visada buvo savaime suprantamas dalykas. Ši nuostata visų pirma buvo diegiama bažnytinės ir pasaulietinės valdžios pastangomis. Kaip antai, 1548 m. Vilniaus vyskupas Paulius Alšėniškis skundėsi, kad Vilniaus auksakaliai, šaltkalviai, kalviai, smulkūs prekiautojai, siuvėjai, batsiuviai ir kiti amatininkai prekiauja arba dirba šventinėmis dienomis ir apskritai „negerbia jokios šventės“²⁹. Gavęs tokį skundą, Lenkijos karalius ir Lietuvos didysis kunigaikštis Žygimantas Augustas leido atitinkamai bausti katalikus, nenorinčius gyventi pagal Romos katalikų tikėjimo „įstatymą“³⁰. Nors sunku tiksliau apibūdinti, kiek tokios priemonės buvo paveikios, tačiau atsižvelgiant į bendrą kontekstą, pasižymėjusį reformacinio sąjūdžio pakilimu ir tolerantiška Žygimanto Augusto laikysena konfesinių skirtumų atžvilgiu, galime manyti, kad jos neturėjo jokio didesnio poveikio³¹. Tad švenčių šventimas nemažai ir toliau priklausė tiek nuo pavienių individų sąmoningumo, tiek nuo konkrečių bendruomenių (cechų) tradicijų. Cechai turėdavo ir tik jiems patiems svarbesnių progų, susijusių su jų mirusiųjų ar dangiškujų globėjų minėjimo dienomis. Tarp Vilniaus amatininkų ypač populiarius buvo šv. Mikalojus. Šio šventojo minėjimo dieną (gruodžio 6 d.) į didžiuosius metinius susirinkimus rinkdavosi siuvėjai, salyklininkai, batsiuviai, balniai ir audėjai³². Kepurininkai ir druskiai į savo metinius (svarbiausius) susirinkimus rinkdavosi Šv. Jurgio dieną (balandžio 23 d.)³³. Kalvių cecho svarbesni susirinkimai vykdavo Šv. Jurgio ir Šv. Adalberto-Vaitiekaus (balandžio 23 d.)

²⁸ Plg. E. Duffly, min. veik., p. 41–52.

²⁹ *Акты, относящиеся к истории Западной России*, т. 3: 1544–1587, Санкт-Петербург, 1848, № 8, 20–21 (1548 12 07).

³⁰ Ten pat.

³¹ Apie Reformaciją LDK žr. M. Kosman, *Reformacja i kontrreformacja w Wielkim Księstwie Litewskim w świetle propagandy wyznaniowej*, Wrocław, 1973; I. Lukšaitė, *Reformacija Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje ir Mažajoje Lietuvoje: XVI a. trečias dešimtmetis – XVII a. pirmas dešimtmetis*, Vilnius, 1999; D. Pociūtė, *Maištininkų katedros. Ankstyvoji reformacija ir lietuvių–italų ryšiai*, Vilnius, 2008. Apie Reformaciją Abiejų Tautų Respublikoje ir konfesinę padėtį Žygimanto Augusto laikais žr., pvz., A. J. Robert, *Od Lutra do Mohyły: Polska wobec kryzysu chrześcijaństwa 1517–1648*, Warszawa, 1994, s. 31 ir t.; A. Brünig, *Unio non est unitas: Polen-Litauens Weg im konfessionellen Zeitalter (1569–1648)*, Wiesbaden, 2008, S. 192 ir t. Apie Žygimanto Augusto kompromisinę politiką žr. A. Sucheni-Grabowska, *Zygmunt August. Król polski i wielki książę litewski 1520–1562*, Kraków, 2010, s. 389–415.

³² *ACW*, nr. 2, s. 6, §1 (siuvėjai, 1495 08 25); nr. 38, s. 42, §1 (salyklininkai, 1552 12 09); nr. 39, s. 45, §2 (batsiuviai, 1552 12 09); nr. 52, s. 61, §1 (balniai, 1562 08 26); nr. 60, s. 75, §2 (audėjai, 1579 05 30); nr. 92, s. 113 mūrininkai.

³³ Reikia pastebėti, kad kepurininkų cecho nariai buvo stačiatikiai: ten pat, nr. 68, p. 90, §1 (1582 05 10).

ir Marijos Snieginės (rugpjūčio 5 d.) dienomis³⁴. Barzdaskučiai rinkdavosi Šv. Kozmo ir Damijono dieną (rugsėjo 27 d.)³⁵. Reikia pažymėti, kad metiniai susirinkimai nebūtinai turėdavo sutapti su savo cecho dangiškojo globėjo minėjimo diena. Kaip antai, iš 1604 m. Vilniuje šv. Kazimiero garbei surengtos procesijos aprašymo sužinome, kad Vilniaus siu-
vėjų globėjai buvo šventieji Laurynas ir Kristoforas, balnių – šv. Jonas Evangelistas, kalvių – šv. Baltramiejus, batsiuvių – šv. Ona³⁶. Šių šventųjų dienų minėjimas turėjo kore-
guoti atitinkamų cechų narių darbotvarkę. Tikėtina, kad bažnytinis kalendorius labiausiai
veikė mėsininkų cecho veiklą, nes jiems per pasninko dienas, o ypač per gavėnią buvo
draudžiama prekiauti mėsa³⁷. Neatsitiktinai savo cecho susirinkimus jie, ko gero, buvo
linkę šaukti pasninko dienomis, kai ir taip neturėdavo teisės dirbti³⁸.

Amatininkų cechų įstatų duomenų visuma atrodo kiek monotoniška, tačiau atidžiau pasi-
žiūrėjus, matyti, kad po ramių normatyvinių parėdymų paviršiumi slepiasi kadaise virusio gy-
venimo įvairovė, prieštaravimai ir problemos, kurias bandyta vienokiu ar kitokiu būdu spręsti.
Be kiekvienam kolektyvui būdingų sudėtingų darbinių santykių, papildomų problemų kėlė
tai, kad absoliuti dauguma cechų XVI a. antroje pusėje jungė skirtingų tikėjimų ir tautybių
atstovus. Kaip antai, 1582 m. rudenį Abiejų Tautų Respublikoje įvedus Grigaliaus kalendorių,
o stačiatikių Bažnyčiai jo nepriėmus, neišvengiamai kilo tam tikrų problemų³⁹. Todėl neat-
sitiktinai 1582 m. kepurininkų cecho įstatuose buvo sumaniai pažymėta, kad metiniai narių
susirinkimai vyks tą Šv. Jurgio dieną, kuri būna pavasarį, balandžio mėnesį⁴⁰. O 1623 m. drus-
kių privilegijoje jau nurodyta aiškiai – nauja cecho valdžia metinei kadencijai bus renkama
Šv. Mikalojaus dieną, kai išpuola pagal „Romos kalendorių“⁴¹. Visuose kraštuose įvairių
problemų kildavo tarp skirtingų tautybių amatininkų, ir Vilnius nebuvo išimtis. Aptariamam
laikotarpiu daugumą audėjų cecho narių sudarė vokiečių tautybės asmenys, kurių padėtis
kitų cecho narių atžvilgiu buvo išskirtinė⁴². Manytina, kad dauguma jų buvo protestantai,

³⁴ Ten pat, nr. 5, p. 10, §1 (1516 08 04).

³⁵ Ten pat, p. 75.

³⁶ Šv. Kazimiero gyvenimo ir kulto istorijos šaltiniai, sud. M. Čiurinskas, Vilnius, 2003, p. 247. Taip pat žr. J. J u r k i e w i c z, Wybory starszych rocznych w cechach wileńskich (XVI–XVIII w.), *Praeities pėdsakais. Skiriama Profesoriaus daktaro Zigmanto Kiaupos 65-mečiui*, sud. E. Rimša, Vilnius, 2007, p. 157–162.

³⁷ *ACW*, nr. 95, s. 119, §23 (1596 04 15).

³⁸ Ten pat, nr. 95, p. 119, §28: *Na každý kwartal albo suchedni do cechu schadzac sie wszytcy bracia rzemiosla rzeźniczego winni bėdą, obeslani bėdąc od starszych dla žalomszy...* (1596 04 15).

³⁹ Plačiau apie tai žr. D. F r i c k, The Bells of Vilnius: Keeping Time in a City of Many Calendars, *Making Contact: Maps, Identity, and Travel*, ed. G. Burger et al., Edmonton, 2003, p. 29–37.

⁴⁰ *AC*, t. 1, № 57, c. 160, §1.

⁴¹ *ACW*, nr. 159, s. 167 §1 (1623 12 12). Daugiau apie cechų vyresniųjų rinkimus žr. J. J u r k i e w i c z, min. veik., p. 163 ir t.

⁴² *ACW*, p. 75. XX a. pirmoje pusėje dėl Vilniaus vokiečių amatininkų reikšmės vyko karšti istoriografiniai ginčai, kurių atgarsiai buvo girdimi dar ir XX a. antroje pusėje. Plg. F. D o u b e k, W sprawie składu

nes audėjų cecho įstatų straipsniuose akcentuojama, kad cecho nariai turi atidžiai klausytis „Dievo žodžio“. Tai frazė, tipiška to meto protestantų sluoksniams. Įdomu pastebėti, kad tuose pačiuose straipsniuose pabrėžiama, jog cecho nariai neturėtų patys susigalvoti šventinių ar nedarbo dienų⁴³. Vilniaus siuvėjų cecho atstovai savo amato kolegoms Kaune pažymėjo, kad niekas iš cecho narių (*socius*) neturi pasidaryti šventadienio iš darbadienio, ir atvirksčiai. Už tai buvo numatyta kažin kokia „neatleistina baudmė“ (*pena irremissibilis*)⁴⁴.

Maldingumo praktikos ir artimo meilės darbai

Dažniausiai amatininkų cechai įsivaizduojami kaip statiški dariniai, kurių religinės praktikos ir solidarumo formos mažai skyrėsi. Istorikų nenustebinsi pasakydamas, jog ano meto tikrovė buvo kur kas įvairesnė, tačiau šį dalyką vis dėlto dar reikia ir parodyti, ir įrodyti pateikiant konkrečių duomenų.

Sprendžiant pagal Vilniaus amatininkų cechų įstatus ir kitus dokumentus, susidaro įspūdis, kad daugiausia dėmesio religiniam kultui teikė auksakaliai, barzdaskučiai, batišiviai, kalviai, audinių karpytojai, mėsinkinai, mūrinkinai, siuvėjai⁴⁵. O apie kitus cechus žinome tik tiek, kad jų metiniai susirinkimai ir naujos cecho valdžios rinkimai vykdavo jiems ypatingą kurio nors šventojo minėjimo dieną: Šv. Mikalojaus (gruodžio 6 d.) ar Šv. Jurgio ir šv. Adalberto-Vaitiekaus (balandžio 23 d.)⁴⁶. Tuo tarpu visai arba beveik nieko apie religines apeigas ar maldingumo praktikas nekalbama, pavyzdžiui, alavo liejikų, audėjų cechų įstatuose ar Vilniaus druskiamis išduotuose dokumentuose⁴⁷. Suprantama, iš

narodowościowego i wyznaniowego cechu konwiararskiego w Wilnie, *Ateneum Wileńskie*, t. 7, 1930, s. 339–345; M. Ł o w m i a ń s k a, W sprawie składu narodowościowego cechów wileńskich (w. XVI–XVIII), ten pat, p. 346–350; J. M o r z y, min. veik., p. 28–29.

⁴³ *ACW*, nr. 31, s. 71.

⁴⁴ Ten pat, nr. 48, p. 58, §24 (1560).

⁴⁵ Į šį sąrašą neįtraukiame kailiadirbių, kurių veiklą kur kas prasingiau gretinti su religinėmis brolijomis nei su amatininkų cechais. Vilniaus kailiadirbiai buvo viena iš kelių vadinamųjų midaus brolijų, kurių narių daugumą sudarė vietiniai stačiatikiai. Žr. A. R a g a u s k a s, min. veik., p. 229–241. Plg. *AC*, t. 1, № 57, c. 163, §24). Tas pats pasakytina ir apie audinių karpytojų cechą: plg. *ACW*, nr. 15, s. 19–21 (1537).

⁴⁶ Žr. 32 išnašą.

⁴⁷ *ACW*, nr. 90, s. 108–109 (liejikai, 1595 01 01), nr. 57; s. 66–71 (audėjai, 1578 11 13); *Собрание древних грамот и актов городов Вильны, Ковна, Трока, православных монастырей, церквей, и по разным предметам*, ч. 1, Вильно, 1843, № 95, c. 182–184 (druskiai, 1582 03 02). Galima pastebėti, kad liejikams, kaip ir kitiems krikščionims, švęsti sekmadienį buvo svarbus dalykas: *ACW*, nr. 90, s. 107 (1595 01 01). Dėl alavo liejikų cecho žr. R. I n d r i u l a i t y t ė, Vilniaus alavo liejikų cechas XVI–XIX a. Istorija ir veikla, *Menotyra*, nr. 2, 1996, p. 14–25. Dėl audėjų cecho žr. E. M a k o w s k a - G u l b i n o w a, Wileńskie cechy tkackie do r. 1795, *Ateneum Wileńskie*, t. 2, nr. 5–6, 1924, s. 68–103.

pastarojo dalyko nereikia skubėti daryti toli siekiančių išvadų, tačiau bendrai paėmus, pateikti duomenys rodo, kad skirtingi cechai teikdavo nevienodą reikšmę savo narių kolektyviniam pamaldumui. Žinoma, tai vėlgi nebuvo kažin kokia pastovi charakteristika, laiko tėkmėje laikysena ir bendros nuostatos neišvengimai kisdavo. Kiekvieną atvejį vertėtų tirti atskirai, bet nedisponuojant pakankamai gausiais ir reprezentatyviais šaltiniais, kurie leistų atsakyti į daugelį įdomių klausimų, pabandydysime tik pateikti duomenis, siekdami parodyti, kuo išsiskyrė Vilniaus amatininkų cechai vertinant iš religinės praktikos perspektyvos.

Pačiuose auksakalių įstatuose visai nekalbama apie jų cecho narių religines priedermes⁴⁸, tačiau kiti šaltiniai rodo, kad jie šios srities anaip tol nebuvo apleidę. Apie 1519 m. jie iš popiežiaus Leono X gavo leidimą burtis Vilniaus parapijėje Šv. Jono bažnyčioje prie altoriaus, pastatyto auksakalių cecho lėšomis⁴⁹. Gauti privilegiją iš Romos kurijos kainuodavo krūvą pinigų, todėl toks Vilniaus auksakalių žingsnis visų pirma vertintinas kaip jų cecho prestižo reikalas.

Popiežiaus leidimą turėjo ir Vilniaus batsiuvių cechas. Taip pat reikia pabrėžti, kad šis cechas, regis, buvo vienintelis, į savo įstatus įrašęs priedermę savo cecho nariams privalomai dalyvauti jų amato globėjo (šv. Krispinijono) procesijose⁵⁰. Neturime duomenų, leidžiančių tvirtai teigti, kad procesijas savo cecho dangiškojo globėjo garbei rengdavo Vilniaus barzdaskučiai, tačiau iš jų įstatų aiškiai matyti jų kolektyvinė pagarba šventiesiems broliams Kozmui ir Damijonui – IV a. krikščionių šventiesiems gydytojams, kurie gydė ligonius neimdami iš jų pinigų⁵¹. Pastebėtina, kad šie religinio kulto dalykai minimi tik XVI a. pradžios privilegijoje ir pačių barzdaskučių paskelbtuose jų cecho straipsniuose, o vėlesnėse (XVI a. antros pusės – XVII a. pradžios) apie tai jau nekalbama. Nepanašu, kad dėl tokios „tylos“ turėtume manyti, jog tuo metu šv. Kozmo ir Damijono gerbimas tarp Vilniaus barzdaskučių (ir chirurgų) buvo visai nunykęs. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad XVI a. pradžios privilegijose kur kas geriau „girdimas“ pačių Vilniaus barzdaskučių balsas, o Stepono Batoro ir Zigmanto Vazos laikų privilegijose „kalba“ vien tik valdovas, reguliuojantis gydytojo praktika užsiimančių asmenų veiklą⁵².

⁴⁸ *ACW*, nr. s. 2–4 (1495 08 23). Naujai perspausdinta: *Lietuvos auksakalystė*, 2001, p. 422–423. Auksakalių cecho įstatų vertimas į lietuvių kalbą: *Vilniaus sakralinė auksakalystė. Katalogas*, sud. R. Pauliukevičiūtė, Vilnius, 2012, p. 15–16. Religinio kulto nuostatų neatsirado ir vėlesnėse Vilniaus auksakalių cechui išduotose privilegijose: plg. *ACW*, nr. 70, s. 96–97 (1582 11 26); nr. 96, s. 121–123 (1596 05 05). Daugiau apie Vilniaus auksakalius žr. E. L a u c e v i č i u s, B. R. V i t k a u s k i e n ė, min. veik., p. 36 ir t.

⁴⁹ *ACW*, nr. 7, s. 12 (S. l., 1519). V. D r ė m a, *Vilniaus Šv. Jono bažnyčia*, Vilnius, 1997, p. 12.

⁵⁰ *ACW*, nr. 39, s. 46 §4 (1552 12 09); nr. 62, s. 81 §9 (1579 06 12). Šv. Krispino ir Krispinijono minėjimas – spalio 25 d.

⁵¹ Ten pat, nr. 3, p. 7 (reg. vėliausiai 1509 m.); ten pat, nr. 4, p. 8, §4, p. 9 §8, p. 9 §16 (1509). Jų gyvenimo aprašymą žr. Vita SS. Cosmae et Damiani ex codice Leidensi graeco nunc primum edita, *Analecta Bollandiana*, t. 1, 1882, p. 586–596.

⁵² *ACW*, nr. 4, s. 7–9; nr. 77, s. 101–103 (1584 06 05); nr. 141, s. 154–156 (1613 12 30); nr. 155, s. 164–165 (1619 10 30). Stepono Batoro 1584 m. privilegija perspausdinta iš: *Собрание древних грамот*, ч. 1, № 89, с. 166–168.

Iš turimų duomenų sunku pasakyti, ar kitų cechų atstovai rengdavo specialias procesijas savo amato globėjo dienos proga. Labiau tikėtina, kad Vilniaus amatininkai kur kas aktyviau dalyvaudavo viso miesto katalikams svarbiose Dievo Kūno procesijose. Vis dėlto reikia atkreipti dėmesį į tai, kad aptariamam laikotarpiu tik Vilniaus siuvėjų ir mūrininkų cechų įstatuose dalyvavimas Dievo Kūno procesijose įrašytas kaip kiekvieno cecho nario pareiga⁵³. Tų pačių cechų įstatuose pažymima, kad pameistriai bendruomeninių Mišių ir procesijų metu turi uždegti stambias vaškinės žvakės⁵⁴. Iš tokių smulkių detalių galime daryti išvadą, kad šie cechai bendruomeninio pamaldumo kultivavimui teikė ypatingą reikšmę.

Viena labiausiai paplitusių artimo meilės apraiškų buvo priedermė dalyvauti cecho nario arba jo šeimos nario (žmonos ar vaiko) laidotuvėse. Lakoniškai tokia pareiga ir baudos jos nesilaikant buvo įrašytos barzdaskučių cecho įstatuose dar XVI a. pradžioje⁵⁵. Galima spėti, kad kituose amatininkų cechuose tokia priedermė buvo laikoma savaime suprantamu dalyku. Jeigu tokia pareiga nebuvo reglamentuota, tikėtina, kad ji buvo paliekama kiekvieno cecho nario laisvam apsisprendimui. Padėtis ėmė keistis XVI a. antroje pusėje, kai pareiga dalyvauti savo kolegos laidotuvėse imama fiksuoti įvairių amatininkų cechų įstatuose⁵⁶. Ji taip pat gana smulkiai reglamentuojama. 1579 m. Vilniaus audėjų cecho įstatuose nurodoma, kad mirusio cecho nario ar jo šeimos nario karstą turi nešti šeši cecho nariai, o kiti – lydėti; bauda už nedalyvavimą laidotuvėse – 1 grašis⁵⁷. Tais pačiais metais patvirtinant ir atnaujinant Vilniaus kalvių cecho įstatus, jų prašymu buvo įrašyta nuostata, kad kiekvieną metų ketvirtį vykstant cecho narių susirinkimams visi drauge turi dalyvauti Mišiose Šv. Jono bažnyčioje⁵⁸. Tuo pat metu įrašyta ir nuostata, kad cecho nariai privalo dalyvauti savo kolegos ar jo šeimos nario laidotuvėse; ne tik būti, bet dar ir melstis⁵⁹.

⁵³ *ACW*, nr. 48, s. 57, §14 (1560 03 12), pastebėtina, kad šį savo cecho įstatų nuorašo tekstą Vilniaus siuvėjų cecho atstovai nusiuntė Kauno siuvėjams; nr. 92, s. 111, §3 (1595 05 01).

⁵⁴ Siuvėjų cecho įstatuose netgi nurodyta, kad tokios žvakės turi sverti 2 svarus: ten pat, nr. 48, p. 57, §14 (1560 03 12); nr. 92, p. 111, §3 (1595 05 01). Pameistrių pareiga rūpintis žvakių šviesa per iškilmingas pamaldas ar gedulines Mišias taip pat pažymėta Vilniaus mėsinių cechų įstatuose: ten pat, nr. 95, p. 119–120, §30 (1596 04 15).

⁵⁵ Ten pat, nr. 4, p. 9, §14. Ta pati priedermė fiksuojama ir midaus (kailiadirbių) brolijos įstatuose: ten pat, nr. 19, p. 26, §9.

⁵⁶ Ten pat, nr. 39, p. 46, §4 (barzdaskučių cecho įstatatai, 1539 12 09); ten pat, nr. 62, p. 81, §9 (barzdaskučių cecho įstatatai, 1579 07 01);

⁵⁷ Ten pat, nr. 60, p. 76, §33 (1579 05 30).

⁵⁸ *Акты издаваемые виленскою археографическою комиссиею*, т. 10: *Акты виленского магистрата и магдебургии*, Вильна, 1879, с. 185 (1579 10 16).

⁵⁹ Ten pat: *...similiter etiam cum fratrem vel sororem ex artificii praedictis in eodem artificio mori contingat, ut omnes ex debito officii et amoris christiani ad sepeliendum deducant, ibidemque orent.*

Taigi XVI a. antroje pusėje Vilniaus amatininkų cechų įstatuose reikalavimai cechų nariams dalyvauti gedulinėse Mišiose, aukojamose už savo cecho mirusiuosius, tapo įprastu dalyku⁶⁰. Mūsų manymu, viena svarbiausių priežasčių, kodėl Vilniaus amatininkų cechų įstatuose atsiranda artimo meilės sferai priklausančios pamaldžios praktikos, buvo konfesinė įvairovė tuometiniame Vilniuje ir dėl to kildavę nesutarimai ar nesusipratimai. Reikalavimai dalyvauti laidotuvėse ir gedulinėse Mišiose turėjo galioti visiems konkrečiam cecho nariams nepriklausomai nuo jų konfesijos. Tiesa, tokia nuostata, ko gero, pirmą kartą atvirai buvo išdėstyta 1602 m. Zigmanto Vazos Vilniaus balnių cechui išduotoje privilegijoje, kurioje pažymima, kad „vokiečiai“, „rusėnai“ ar bet kokios kitos konfesinės grupės atstovai gedulinėse Mišiose ir kitomis progomis turi dalyvauti drauge su savo cecho meistras katalikais⁶¹. Šiuose įstatuose nieko nesakoma apie atsakomąją katalikų meistrų pareigą dalyvauti religinėse kitų konfesijų atstovų apeigose. Tad tokį dalyką lyg ir galėtume traktuoti kaip dar vieną argumentą, rodantį išskirtinę katalikų tikėjimo padėtį, būdingą Vilniaus cechams per visą Abiejų Tautų Respublikos gyvavimo laikotarpį⁶². Tai regint vis dėlto nevertėtų skubėti įsivaizduoti, esą meistras katalikas buvo abejingi savo kitatikių kolegų džiaugsmams ir skausmams. Kadangi dalyvavimas laidotuvėse buvo suvokiamas kaip paskutinė *krikščioniška* pareiga, ją privalėjo vykdyti visi, net ir skirtingoms krikščioniškoms konfesijoms priklausantys konkrečiam cecho nariai⁶³. Kita vertus, dalyvavimą katalikų Mišiose reikia vertinti kaip kur kas intensyvesnę solidarumo išraišką, todėl neatsitiktinai būtent dėl šio dalyko tarp Vilniaus katalikų ir protestantų arba stačiatikių XVII–XVIII a. kildavo gana daug ginčų⁶⁴. Tiesa, jų metu kartais patiems protestantams tekdavo pažerti priekaištų katalikams, esą pastarieji patys nerodo uolumo dalyvauti bendrose pamaldose⁶⁵. Šie ginčai, liudijantys LDK teisinės kultūros gajumą, rodo, kad net ir XVII–XVIII a. katalikų dominavimas nebuvo absoliutus. Įvairių konfesijų atstovų sugyvenimas buvo kasdienio bendravimo kultūrą formuojantis reiškinys, kurį sudrumsdavo, bet niekad taip ir nepakirto tuo pačiu laikotarpiu pasitaikydavusios riaušės, vadinamieji „tumultai“⁶⁶.

⁶⁰ Plg. *ACW*, nr. 48, s. 55, §4 (siuvenėjai, 1560 05 12); nr. 92, s. 111, §3; s. 115, §23 (mūrininkai, 1595 05 01); nr. 95, s. 119, §28; s. 120 (mėsaininkai, 1596 04 15).

⁶¹ Ten pat, nr. 111, p. 134, §5 (1602 03 12).

⁶² K. Chodnicki, min. veik., p. 119.

⁶³ *ACW*, nr. 60, s. 76, §33 (audėjai, 1579 05 30); ten pat, nr. 63, p. 84, §3 (kalviai, 1579 10 16); ten pat, nr. 95, p. 120, §31 (mėsaininkai, 1596 04 15). Taip pat žr. K. Chodnicki, min. veik., p. 126–127.

⁶⁴ Ten pat, p. 127–129.

⁶⁵ Ten pat, p. 129–130.

⁶⁶ Pastaruoju metu Vilniaus gyventojų sugyvenimo fenomeną įdėmiai tyrė: D. Frick, *Kith, Kin, and Neighbors*, p. 59 ir t. Detaliai Vilniaus gyventojų tarpkonfesinius konfliktus nagrinėja T. Kempa, *Konflikty wyznaniowe w Wilnie od początku reformacji do końca XVII wieku*, Toruń, 2016.

Cechai ir miesto religinė aplinka

XVI a. antros pusės – XVII a. pradžios Vilniaus gyventojų religinį gyvenimą vis dar dengia storas laiko dulkių sluoksnis. Nors ir suprantama, kad nustatyti religinio aktyvumo laipsnį sudėtinga net ir naujausių laikų specialistams, vis vien verta bandyti pateikti tam tikrų pastebėjimų.

XV a. tarp Vilniaus gyventojų tvirtai prigijo paprotys dalyvauti Dievo Kūno procesijose, kurios būdavo rengiamos kasmet pirmąjį ketvirtadienį po Švč. Trejybės iškilmės gegužės pabaigoje arba birželio mėnesį⁶⁷. Atskiromis privilegijomis Vilniuje leista jas rengti dažniau. Kaip antai, 1450–1455 m. Krokuvos vyskupas Zbigniewas Oleśnickis buvo rekomendavęs, kad Vilniuje būtų rengiama dvylika Dievo Kūno procesijų, kiekvieną mėnesį kurį nors ketvirtadienį. Katedroje arba jos šventoriuje rengiamoms procesijoms turėjo vadovauti Vilniaus katedros prelatai⁶⁸. Dievo Kūno procesijos miesto ir miestiečių istorijai ir savimonei tirti yra ypač svarbios todėl, kad tai buvo viena efektyviausių to meto priemonių reprezentuoti visą miesto tikinčiųjų bendruomenę⁶⁹. Per visą XV a. Vilniaus katalikams buvo svarbu demonstruoti savo tikėjimą stačiatikiams, o tam itin tiko procesijos⁷⁰. Jos buvo rengiamos įvairiomis progomis, todėl kai kuriems katalikų Bažnyčios hierarchams kildavo abejonių, ar taip dažnai jas rengiant nublanksta jų dvasinė prasmė. Geriausiai žinomas pavyzdys yra Vilniaus vyskupo Jono iš Lietuvos kunigaikščių sprendimas, priimtas 1528 m. Vilniaus vyskupijos sinode, sumažinti procesijų skaičių ne tik Vilniuje, bet ir visoje vyskupijoje, apsiribojant tik Dievo Kūno iškilme ir jos oktava⁷¹. Tikėtina, kad toks sprendimas turėjo poveikį. Tačiau praėjus trims dešimtmečiams, vietinės katalikų Bažnyčios hierarchų požiūris į procesijas jau buvo pakitęs. Kaip antai, 1557 m. Vilniaus vaivados Mikalojaus Radvilos Juodojo Lukiškių dvare ėmus rengti protestantų pamaldas, ten ėmė plūsti minios „Kristaus tikinčiųjų“

⁶⁷ Plačiau apie tai žr. S. C. Rowell, XV a. vyskupų atlaidos raštai, p. 98–100; L. Gričiūtė-Šverbiėnė, *XVII–XVIII a. bažnytinės procesijos Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje*, Vilnius, 2011, p. 17–23; D. Baronas, Katalikiškojo pamaldumo raiška, p. 24–34.

⁶⁸ S. C. Rowell, XV a. vyskupų atlaidos raštai, p. 100.

⁶⁹ Plg. M. James, *Ritual, Drama and Social Body in the Late Medieval English Town*, *Past and Present*, nr. 98, 1983, p. 3–29; C. Zicka, *Hosts, Processions and Pilgrimages: Controlling the Sacred in Fifteenth-century Germany*, ten pat, nr. 118, 1988, p. 37–48. Apie Dievo Kūno procesijas Krokuvoje žr. H. Zaremska, *Procesje Bożego Ciała w Krakowie w XIV–XVI wieku*, *Kultura elitarna a kultura masowa w Polsce późnego średniowiecza*, red. B. Geremek, Wrocław, 1978, s. 25–40. Apie Eucharistijos sakramentą kaip vėlyvųjų viduramžių Europos religinės kultūros šerdį žr. M. Rubin, *Corpus Christi: The Eucharist in Late Medieval Culture*, Cambridge, 1991.

⁷⁰ D. Baronas, Katalikiškojo pamaldumo raiška, p. 36–39.

⁷¹ J. Sawicki, *Concilia Poloniae: źródła i studia krytyczne*, t. 2: *Synody diecezji wileńskiej i ich statuty*, Warszawa, 1948, s. 123–124.

iš Vilniaus ir jo apylinkių. Dėl to sunerimusi Vilniaus katedros kapitula ne tik pritarė tam, kad Vilniaus vyskupas Valerijonas Protasevičius kreiptųsi į karalių su prašymu uždrausti tokio pobūdžio susirinkimus, bet ir nutarė, jog visoje Vilniaus vyskupijoje turi būti rengiamos procesijos ir viešos pamaldos siekiant išmelsti Bažnyčios vienybės⁷². Sumažėjęs Dievo Kūno procesijų populiarumas taip pat ėmė kelti susirūpinimą. 1559 m. gegužės 19 d. Vilniaus vyskupas Valerijonas Protasevičius informavo savo kapitulos narius, kad pas jį apsilankęs Vilniaus suolininkas Motiejus pranešė ir įspėjo, kad Vilniaus miestiečiai artėjančios Kristaus Kūno šventės procesijai žada parengti tik du nešiojamus altorius vietoj įprastinių keturių. Pasitarę kapitulos nariai nusprendė, kad reikia laikytis senos tradicijos ir paruošti keturis nešiojamus altorius nepriklausomai nuo to, kiek jų parūpins patys miestiečiai⁷³. Tikėtina, kad minėtasis Motiejus, zamšininkų cecho narys (*alutarius*), tuo metu reprezentavo tą Vilniaus miestiečių (katalikų) mažumą, kuri nebuvo patenkinta tuo, kad nesilaikoma senų gerų papročių. Panašu, kad katalikybės pozicijų Vilniuje restauracija prasidėjo maždaug nuo 1557 m., t. y. netrukus po to, kai naujuoju Vilniaus vyskupu tapo Valerijonas Protasevičius (1556–1579), nors pačios katalikiškosios Reformos pradžią Lietuvoje siūloma sieti su jėzuitų ordino atstovų atvykimu į Vilnių 1569 m.⁷⁴ Galima tik pridurti, kad šis stambaus masto procesas Vilniaus aplinkoje reiškėsi ne tik tokiais epochiniais įvykiais kaip jėzuitų kolegijos (1570) ir akademijos (1579) įkūrimas, bet ir kur kas kuklesniais sumanymais, įgyvendintais įvairiose katalikiškojo Vilniaus vietose ir institucijose.

Po 1530 m. atstačius Vilniaus katedrą, Vilniaus vyskupai bei kapitula ir toliau turėjo nuolat ja rūpintis. Neliko abejingi taip pat Lenkijos ir Lietuvos valdovai. Kaip antai, pats karalius Žygimantas Augustas 1561 m. pasisiūlė pasirūpinti tuo, kad katedros laikrodinis būtų sutaisytas, o varpai perkelti iš medinės varpinės į senąjį bokštą (dabartinę varpinę)⁷⁵. 1582 m. nuspręsta remontuoti katedros didįjį varpą, o jos interjerą išpuošti flamandų kilimais⁷⁶. 1585–1590 m. laikotarpiu remontuotas katedros stogas – jis uždengtas naujomis čerpėmis⁷⁷. XVI a. pabaigoje katedroje įrengtos naujos durys, pastatyti prabangūs vargonai, suremontuota ir paaukštinta dabartinė katedros varpinė⁷⁸. Žinoma, visi

⁷² Acta Capituli Vilmensis, t. 3 (1550–1560), *Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekos Rankraščių skyrius* (toliau – *LMAVB RS*), f. 43–211, l. 171v (1557 10 11).

⁷³ Ten pat, l. 214–214v. Plg. J. K u r c z e w s k i, *Kościół zamkowy czyli katedra wileńska w jej dziejowym, liturgicznym, architektonicznym i ekonomicznym rozwoju*, t. 3: *Streszczenie aktów kapitulnych i dokumentów historycznych*, Wilno, 1916, s. 45; M. K o s m a n, *Reformacja*, s. 45.

⁷⁴ L. J o v a i š a, *Katalikiškoji Reforma...*, p. 242.

⁷⁵ Acta Capituli Vilmensis, t. 4 (1561–1570), *LMAVB RS*, f. 43–212, l. 12v–13 (1561 03 14).

⁷⁶ Acta Capituli Vilmensis, t. 6 (1578–1585), ten pat, f. 43–214, p. 221.

⁷⁷ Ten pat, p. 442–443 (1585 09 28).

⁷⁸ Acta Capituli Vilmensis, t. 7 (1585–1601), ten pat, f. 43–215, l. 316–317.

šie darbai nebuvo savitiksliai – tuo pačiu metu rūpintasi kulto ir katedroje tarnaujančių dvasininkų disciplinos klausimais⁷⁹.

Atsinaujinimo bangos anaipol neapsiribojo vien katedros bažnyčia. Baigiant statyti Šv. Jono bažnyčios varpinę, Vilniaus kapitula, tenkindama Vilniaus magistrato prašymą, leido iš Panerių miško pasiimti dvylika rąstų pakabinti varpams⁸⁰. 1587 m. į Vilniaus katedros kapitulą kreipėsi Vilniaus universiteto studentai, kad jiems iš Panerių miškų skirtų rąstų ką tik jų brolijos pastatytos Švč. M. Marijos koplyčios stogui⁸¹. Nuo 1578 m. buvo atnaujinamas Vilniaus bernardinų konventas⁸². Jų bažnyčioje buvo įrengti vargonai – tai padarė tie patys meistras, kurie ką tik buvo baigę savo darbus Vilniaus katedroje⁸³. Atstatymo darbai vyko ir daugelyje kitų Vilniaus katalikų bažnyčių: dominikonų, pranciškonų, Šv. Mikalojaus⁸⁴. Po ilgesnės pertraukos ėmė rasti naujų bažnyčių. 1599 m. LDK kancleris Leonas Sapiega fundavo bernardinų vienuolyną Vilniuje ir pradėjo statyti Šv. Arkangelo Mykolo bažnyčią⁸⁵. Galiausiai 1604 m. Vilniuje pradėta statyti pirmoji barokinė

⁷⁹ Pastarąją temą reikia atskirai ištirti, tačiau jau dabar mūsų turimi duomenys leidžia manyti, kad Vilniaus vyskupas Valerijonui Protasevičiui įžengus į sostą, imtasi spręsti liturgijos sutvarkymo klausimus ir su šviežiu uolumu prižiūrėti katedroje tarnavusius dvasininkus. Kaip antai, 1557 m. spalio 13 d. Vilniaus kapituloje buvo priimtas sprendimas atnaujinti Mišias už Lietuvos didžiojo kunigaikščio Vytauto vėle: *Acta Capituli Vilmensis*, t. 3 (1550–1560), ten pat, f. 43–211, l. 176v; 1557 m. spalio 20 d. priimtas sprendimas dėl vigilijų Šv. Kazimiero koplyčioje: ten pat, l. 182v: *Decretum occasione vigiliarum in cathedralis ecclesiae Vilmensis capella divi Casimiri*; 1558 m. liepos 1 d. nuspręsta, kad katedros kapitulos dekanas turi prižiūrėti katedros koplyčiose Mišias aukojančius dvasininkus – taip mėginta pasipriešinti netvarkai, kylančiai dėl giedojimo keliose vietose vienu metu: ten pat, l. 202–202v; 1558 m. rudenį priimtas sprendimas dėl kunigų, turinčių neleistiną kiekį tarnysčių (*ministeria*): ten pat, l. 206v; 1559 m. vėl buvo priimtas dekretas dėl savo pareigas prastai atliekančių kunigų: ten pat, l. 231v. Tokių ir panašių priemonių sąrašą galima tęsti ir tęsti. Šį kartą pakaks pažymėti, kad kaip uolus ganytojas Vilniaus vyskupas Protasevičius nebuvo vienišas tarp kitų Abiejų Tautų Respublikos vyskupų. Dar iki sprendimo priimti Tridento Susirinkimo nutarimus Lenkijoje ir Lietuvoje (1564) kai kurie vyskupai (pvz., Mikalojus Dzierzgowskis, Stanislovas Hozijus) jau buvo pradėję kovą prieš negeroves, vešėjusias tarp dvasininkų. Žr., pvz., A. B r ū n i n g, *Unio non est unitas*, p. 198–199.

⁸⁰ *Acta Capituli Vilmensis*, t. 6 (1578–1585), *LMAVB RS*, f. 43–214, p. 443 (1585 09 28).

⁸¹ *Acta Capituli Vilmensis*, t. 7 (1585–1601), ten pat, f. 43–215, l. 65 (1587 06 05). Detaliau apie tuo laikotarpiu vykusias statybas žr. V. D r e m a, *Vilniaus Šv. Jono bažnyčia*, p. 18–21.

⁸² R. J a n o n i e n ė, *Bernardinų bažnyčia ir konventas Vilniuje: pranciškoniškojo dvasingumo atspindžiai ansamblio įrangoje ir puošyboje*, Vilnius, 2010, p. 139 ir t.

⁸³ *Acta Capituli Vilmensis*, t. 7 (1585–1601), *LMAVB RS*, f. 43–215, l. 315v.

⁸⁴ 1572 m. Vilniaus pranciškonai, kapitulos aktuose apibūdinti „vargšais vienuoliais“, prašė ir gavo 2 rąstus: *Acta Capituli Vilmensis*, t. 5 (1570–1578), ten pat, f. 43–213, l. 52v (1572 02 08). Po keliolikos metų jų vykdomų darbų poreikiai išaugo, tad jiems Vilniaus kapitula skyrė 30 rąstų jų bažnyčios stogo remontui: *Acta Capituli Vilmensis*, t. 7 (1585–1601), ten pat, f. 43–215, l. 80 (1588 02 05). Vilniaus kapitulos išmalda dominikonams, kurių bažnyčios bokštas grėsė nugriūti: ten pat, l. 95. Skirta 30 rąstų Šv. Mikalojaus bažnyčios remontui: ten pat l. 250 (1596 01 05). Išmalda dominikonams jų bažnyčios statybai: ten pat, l. 332 (1599 m.).

⁸⁵ Ten pat, l. 339 (1599 10 01).

Šv. Kazimiero bažnyčia⁸⁶. Vilnių apėmęs statybų „bumas“ tarsi veržėsi anapus miesto sienų. 1597 m. Paneriuose, Gardino ir Kauno kelių sankryžoje buvo pastatyta mūrinė Viešpaties Kančios koplyčia, netrukus tapsianti piligrimų, traukusių iš Vilniaus į Trakus, mėgstama sustojimo vieta⁸⁷. 1598 m. kunigas Simonas Visockis SJ prie trakto, vedančio Rūdninkų link, ėmė statyti mūrinę Šv. Stepono bažnyčia⁸⁸. Visas šis sujudimas mieste tikriausiai labiausiai buvo susijęs su intensyvėjančia sielovada ir didėjančiais tikinčiųjų poreikiais. Kaip antai, 1597 m. Vilniaus katedra skyrė jėzuitams 10 auksinų, kad Dievo Kūno procesija būtų kuo iškilmingesnė ir puošnesnė⁸⁹. Kitais metais Vilniaus gyventojams susirūpinus, kad gali sugriūti Šv. Kryžiaus koplyčia, kapitula priėmė sprendimą ją nedelsiant restauruoti ir ji netrukus tapo dar vienu piligrimų traukos centru⁹⁰.

Plušančio ir atsinaujinančio Vilniaus vaizdas liudija aktyvų bendradarbiavimą tarp katalikų Bažnyčios dvasininkų ir miestiečių (magistrato, pirklių, amatininkų). Tad nenuostabu, kad bendras katalikybės pozicijų stiprėjimas atsispindėjo ir Vilniaus amatininkų cechų įstatuose bei kituose to meto (XVI a. antros pusės) dokumentuose. Jau 1560 m. Vilniaus siuvėjų cecho įstatuose pasirodė nuostata, kad jų cecho nariai privalo dalyvauti Dievo Kūno procesijose⁹¹. Po kelių dešimtmečių tokia pati nuostata pasirodė ir Vilniaus mūrininkų cecho įstatuose⁹². Tokias nuostatas Vilniaus mūrininkai veikiausiai bus perėmę iš siuvėjų. Nors Vilniaus siuvėjai ir mūrininkai tikrai nebuvo vieninteliai amatininkai, dalyvaudavę Dievo Kūno procesijose, tačiau pamaldumo nuostatų santykinė gausa jų cechų įstatuose liudija, kad šiai religinio bendruomeninio gyvenimo sričiai jie tikrai teikė ypatingą dėmesį.

Galima manyti, kad siuvėjų cechas buvo tarp labiausiai pasižymėjusių konfesinio (katalikiško) sąmoningumo požiūriu⁹³. Kaip antai, dar 1560 m. buvo numatyta, kad jų vy-

⁸⁶ N. Markauskaitė, Vilniaus profesų namų ir Šv. Kazimiero bažnyčios fundacijos tyrinėjimai, *Acta Academiae Artium Vilnensis*, t. 30, 2003, p. 23–27.

⁸⁷ Acta Capituli Vilnensis, t. 7 (1585–1601), *LMAVB RS*, f. 43–215, l. 311 (1597 10 03). Taip pat žr. V. Drėma, *Vilniaus bažnyčios*, Vilnius, 2008, p. 690.

⁸⁸ P. Rabiškuskas, *Vilniaus akademija ir Lietuvos jėzuitai*, sud. L. Jovaiša, Vilnius, 2002, p. 179.

⁸⁹ Acta Capituli Vilnensis, t. 7 (1585–1601), *LMAVB RS*, f. 43–215, l. 302v: *Occasione processionis Corporis Christi iidem reverendi et venerabiles domini unanimi consensu decem florenos polonicales pecuniarum pro ornatu et decore publicae processionis pro festo Corporis Christi celebrandae Patribus Societatis de thesauro suo capitulari dandos fore decreverunt, praesenti decreto mediante.* (1597 05 23).

⁹⁰ Ten pat, l. 318v (1598 04 10). Plačiau apie tai žr. D. Baronas, *Vilniaus pranciškonų kankiniai ir jų kultas XIV–XX a.*, Vilnius, 2010, p. 156–161.

⁹¹ *ACW*, nr. 48, s. 57, §14 (1560 03 12). Tikslumo dėlei reikėtų pastebėti, kad apie tai žinome iš to Vilniaus siuvėjų cecho įstatų nuorašo, kuris kaip pavyzdys buvo nusiųstas Kauno siuvėjams. Manome, kad ši aplinkybė buvo gana svarbi, nes konkrečia proga surašę savo įstatus Vilniaus siuvėjų cecho nariai išdėstė ir perteikė tai, kas jiems patiems iš tikrųjų buvo svarbu ir rūpėjo.

⁹² *ACW*, nr. 92, s. 111, §3 (1595 05 01).

⁹³ Galima atkreipti dėmesį į tai, kad steigiant Vilniaus siuvėjų cechą pagrindinė iniciatyva priklausė siuvėjams katalikams: ten pat, nr. 2, p. 5: *...ad petita instantium olim sartorum civitatis nostrae Vilnensis Romanae*

resnieji būtina turi būti Romos tikėjimo žmonės⁹⁴. Tuose pačiuose įstatuose išvardijamos ir didžiosios šventės (Velykos, Sekminės, Švč. M. Marijos ir Apaštalų minėjimo dienos ir kt.), kuriose cecho nariams privalu dalyvauti⁹⁵. Panašaus intensyvumo religinių nuostatų aptinkame ir Vilniaus mūrininkų cecho įstatuose. Tartum norėdami įrodyti savo religinį uolumą, ką tik susikūrusio cecho nariai savo pirmąją užduotimi paskelbė siekį, sekant kitų cechų pavyzdžiu, pastatyti koplyčią prie Vilniaus pranciškonų Švč. M. Marijos bažnyčios⁹⁶. Manytume, dėsninga tai, kad būtent šio cecho įstatuose būtent pačioje XVI a. pabaigoje pasirodo reikalavimai už bendras cecho lėšas palaidoti meistrą, pameistrį ar šeimynykštį, jei jis būtų tiek nuskurdęs, kad neturėtų laidotuvėms pakankamai pinigų⁹⁷. Panašu, kad kaip tik tuo metu atsirado reikalavimai finansiškai remti nuskurdusius ar sunkiai sergančius mūrininkų cecho narius⁹⁸. 1596 m. Vilniaus mėsinių cecho įstatuose taip pat galime fiksuoti veikiančią tarpusavio pagalbos sistemą⁹⁹. Šių labdarinių nuostatų padažnėjimą XVI a. pabaigoje esame linkę sieti su kitu artimu reiškiniu – būtent su religinių brolijų atgimimu XVI a. antroje pusėje¹⁰⁰. Gali būti, kad būtent šiuo laikotarpiu amatininkų cechuose sustiprėjo tie religinės praktikos elementai, kurie visų pirma buvo būdingi brolijoms. Taip pat pažymėtina, kad Vilniuje špitolės aktyviausiai buvo steigiamos XVI a. pabaigoje – XVII a. pirmoje pusėje¹⁰¹. Akivaizdu, kad bendras religinio gyvenimo intensyvėjimas labai panašiai pasireiškėdavo iš karto įvairiose socialinio gyvenimo sferose. Todėl bendrai paėmus šios tendencijos vertintinos kaip tuo metu Abiejų Tautų Respubliką apėmusio konfesionalizacijos proceso apraiškos¹⁰².

Vilniaus miesto siuvėjų, kalvių, mūrininkų ir kitų amatininkų cechų įstatuose išvengiamą religinio gyvenimo intensyvėjimą galima vertinti kaip vieną iš daugelio bendro katalikų Bažnyčios atsigavimo XVI a. antroje pusėje apraiškų. Tačiau miestų istorijos

fidei praesertim... (1495 08 25). Anot K. Chodynckio, XVII a. Vilniaus siuvėjų ir batsiuvėjų cechuose buvo didelė įtampa dėl tarpkonfesinių santykių: K. Chodynckis, min. veik., p. 122.

⁹⁴ *ACW*, nr. 48, s. 54, §1 (1560 03 12).

⁹⁵ Ten pat, p. 57, §14 (1560 03 12).

⁹⁶ Ten pat, nr. 95, p. 118, §7 (1596 04 15). Dėl prie pranciškonų bažnyčios veikusių amatininkų cechų žr. M. A. Dettlaff, Brolijos ir amatininkų cechai prie Vilniaus pranciškonų vienuolyno nuo XVII a. iki vienuolyno uždarymo 1864 m., *Pranciškonai Lietuvoje: provincijos veikla XVII–XIX a.*, sud. M. Paknys (*Studia Franciscana Lithuanica*, t. 2), Vilnius, 2008, p. 18–24.

⁹⁷ *ACW*, nr. 95, s. 120, §34 (mėsinkinai, 1596 04 15).

⁹⁸ Ten pat, p. 114–115, §23. Ta pati nuostata atsispindėjo ir mėsinių cecho įstatuose: ten pat, p. 120, §34 (1596 04 15).

⁹⁹ Ten pat, p. 120, §32 (1596 04 15).

¹⁰⁰ Plg. L. Jovaiša, Brolijos, *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės kultūra*, p. 122–123.

¹⁰¹ M. Jakulis, *Špitolės Vilniuje XVI–XVIII a. Disertacija*, Vilnius, 2016, p. 77.

¹⁰² Ypač sėkmingą konfesionalizacijos paradigmos pritaikymo Lenkijos ir Lietuvos valstybei pavyzdį pateikia A. Brūning, *Unio non est unitas*.

perspektyvoje svarbu ne tik fiksuoti bendrąsias epochos tendencijas, bet ir bandyti jas apčiuopti pačioje ano meto gyvenimo konkretybėje. Šiuo atveju svarbiu rodikliu tampa ne tik socialinio bendravimo tinklai, bet net ir konkrečios vietos – gatvės, namai, – kur gyveno vieno ar kito amatininkų cecho atstovai ar įvairių luomų reprezentantai. Skaitant Vilniaus katedros kapitulos posėdžių aktus, susidarė įspūdis, kad būtent Vilniaus siuvėjai, o iš dalies ir mūrininkai buvo itin glaudžiai susiję su kapitulos nariais ir Vilniaus kapitulos jurisdika¹⁰³. Sąlyginai daug siuvėjų buvo susiję su Vilniaus katedros kapitula vien dėl to, kad palyginti nemaža jų dalis gyveno namuose, kurie buvo kapitulos jurisdikos teritorijoje¹⁰⁴. Taip pat kai kurie mūrininkai, kaip kad italų kilmės mūrininkų cecho vyresnysis Petras Piligrimas (Piligrimovijus), nuomojosi kapitulai priklausantį namą¹⁰⁵. Suprantama, kad šie duomenys su religingumu niekaip nesusiję, tačiau jie svarbūs, nes rodo, kaip glaudžiai buvo susiję skirtingiems luomams priklausę, bet ta pačia miesto erdve dalijęsi žmonės. Kartu norime pabrėžti, kad ir fizinis artumas, ir bendri interesai kūrė palankią erdvę įvairių luomų atstovų sąveikai. Šiuo požiūriu iškalbingas pavyzdys – 1570 m. Vilniaus kapitulos nutarimas, kuriuo nuspręsta neleisti, kad prelatų ar kanauninkų namuose būtų įdarbinami „eretikai“. Tokia nuostata buvo grindžiama siekiu išvengti „Kristaus tikinčiųjų papiktinimo“¹⁰⁶. Vilniaus katedros kapitulos gebėjimą derinti bažnytinio kalendoriaus reikalavimus ir miestiečių laisvalaikio leidimo papročius gerai atskleidžia 1599 m. vasario 10 d. sprendimas, kuriuo Apaštalo Motiejaus šventės vigilija buvo perkelta iš antradienio į trečiadienį, nes kaip tik tą dieną išpuolė Užgavėnės, kai taip

¹⁰³ Vien kaip pavyzdį galime nurodyti šiuos Vilniaus kapitulos jurisdikijoje gyvenusius siuvėjus: Motiejus Storasis (*Thlusty*) minimas Acta Capituli Vilnensis, t. 3 (1550–1560), *LMAVB RS*, f. 43–211, l. 186v (1557 10 22); Andriejus: ten pat, l. 222v (1559 08 11); Paulius Vienaakis: Acta Capituli Vilnensis, t. 4 (1561–1570), ten pat, f. 43–212, l. 36 (1561 10 10); Viktorinas iš Bžezinų: ten pat, 170v–171 (1568 07 15); Paulius Rudzienskis: ten pat, l. 172–172v (1568); Motiejus Slučanka: ten pat, l. 246 (1570 04 21); Viktorinas: Acta Capituli Vilnensis, t. 6 (1578–1585), ten pat, f. 43–214, p. 27 (1578 10 06); Jonas Gavlovskis: ten pat, p. 221 (1582 06 22); Grigalius Kusmovskis: Acta Capituli Vilnensis, t. 7 (1585–1601), ten pat, f. 43–215, l. 293 (1597 02 10). Su kapitula dalykinių reikalų turėjo, pavyzdžiui, žemiau minimi mūrininkai, nors tai nebūtinai reiškia, kad visi jie buvo katalikai. Italas Jonas: Acta Capituli Vilnensis, t. 3 (1550–1560), ten pat, f. 43–211, l. 239 (1560 01 26); vokietis Grigalius: ten pat, l. 281 (1560 07 12); karaliaus mūrininkas Lukas Baseli iš Florencijos: Acta Capituli Vilnensis, t. 4 (1561–1570), ten pat, f. 43–212, l. 35v (156110 10); Jonas Prūsas: ten pat, l. 86 (1563 02 16); italas Severinas: Acta Capituli Vilnensis, t. 5 (1570–1578), ten pat, f. 43–213, l. 46–46v (1571 08 03).

¹⁰⁴ Kaip antai, 1563 m. Vilniaus katedros kapitulos sprendimu jos jurisdikijoje gyvenę siuvėjai buvo priskirti bendram Vilniaus miesto siuvėjų cechui: *ACW*, nr. 53, s. 63 (1563 05 10).

¹⁰⁵ Acta Capituli Vilnensis, t. 7 (1585–1601), *LMAVB RS*, f. 43–215, l. 340. Plačiau apie italus LDK XVI a. antroje pusėje žr. D. B a r o n a s, Italų pėdsakai Lietuvoje XVI a. antroje pusėje: integracijos būdai ir eiga, *Lietuva–Italija: šimtmečių ryšiai. Mokslinių straipsnių rinkinys*, sud. D. Mitrulevičiūtė, Vilnius, 2016, p. 300–314.

¹⁰⁶ Acta Capituli Vilnensis, t. 5 (1570–1578), *LMAVB RS*, f. 43–213, l. 14 (1570 11 24).

lengva rasti papiktinimams ir sąžinės priekaištams, jei, viena vertus, norėtusi dalyvauti visuotinėse linksmybėse, o kita vertus – tektų patirti spaudimą laikytis vigilijos metu privalomo pasninko¹⁰⁷.

XVI a. antroje pusėje Vilniaus kapitulos narių ryšiai ir net bendra gyvenimo erdvė buvo taip glaudžiai susipynusi su amatininkų pasauliu, kad nuo to nukentėjo netgi pačios kapitulos prestižas didikų ir bajorų akyse. Reaguodama į tai, Vilniaus kapitula 1583 m. nusprendė, kad nuo šiol kanauninkai negalės leisti savo pačių namuose gyventi „nešvartų amatų“ atstovams: batsiuviams, kailiadirbiams, silkių pardavėjams ir šaltkalviams¹⁰⁸. Taip pat galima teigti, kad Vilniaus kapitula laikėsi sąmoningos, nors anaipol ne visada aiškiai įvardijamos ar dažnai kartojamos savo jurisdikcijos apgyvendinimo politikos, kuria katalikams būdavo užtikrinama privilegijuota padėtis. 1580 m. Vilniaus kapitula bajorui Baltramiejui Smiodovskiui ir jo žmonai Kristinai pardavė namą, tačiau su tam tikromis sąlygomis. Viena jų skelbė, kad jeigu jie nuspręstų savo namą išplėsti ir dalį patalpų išnuomoti, jie galėtų apgyvendinti tik garbingus, pasipiktinimo nekeliančius ir būtinai išpažįstančius Romos katalikų tikėjimą gyventojus. Naujesiems savininkams ir jų palikuonims leista jų namą parduoti arba įkeisti, tačiau ir vėl – tik katalikams¹⁰⁹. Vilniaus kapitulos vykdomą katalikų protegavimą galima laikyti savaime suprantamu dalyku. Tačiau tai nebuvo vieno (dvasininkų) luomo užgaida, tokia laikysena atspindėjo apskritai Vilniaus katalikams būdingas nuostatas ir bendrą supratimą apie tai, kokia turėtų būti kaimynystė ir gilesnė bendru tikėjimu grindžiama bendrystė.

Išvados

1. Tiriant Vilniaus amatininkų, visų pirma katalikų, religinio gyvenimo apraiškas išaiškėjo, kad skirtingi cechai teikdavo nevienodą reikšmę bendruomeniniam kultui. Turimi duomenys rodo, kad šia bendrabūvio sritimi labiausiai rūpinosi auksakaliai, barzdaskučiai, batsiuviai, kalviai, audinių karpytojai, mėsaininkai, mūrینinkai ir siuvėjai.

2. Amatininkų cechų įstatuose fiksuojamos padoraus ir garbingo elgesio normos vertintinos kaip religine etika grindžiamo „civilizacijos proceso“ (N. Elias) apraiška.

¹⁰⁷ Acta Capituli Vilnensis, t. 7 (1585–1601), ten pat, f. 43–215, l. 330: *Reverendi et venerabiles domini mutua consultatione praemissa, unanimi decreto vigiliam festi divi Mathiae Apostoli, quae in feria tertia Bachanaliorum seu Carnisprivii iuxta rubricam Ecclesiae inciderat, in diem sequentem, videlicet Cinerum, transulerunt scandalo et offensae conscientiarum ex violatione jejunii in diem minus aptam abstinentiae incidentem viam et occasionem praeccludere cupientes, praesenti decreto mediante.*

¹⁰⁸ Acta Capituli Vilnensis, t. 6 (1578–1585), ten pat, f. 43–214, p. 313–314 (1583 10 05). Taip pat žr. J. M o r z y, min. veik., p. 47.

¹⁰⁹ Acta Capituli Vilnensis, t. 6 (1578–1585), *LMAVB RS*, f. 43–214, p. 94–95 (1580 05 17).

3. Iš Vilniaus amatininkų savo katalikišku angažuotumu išsiskiria siuvėjų ir mūrinių cechų cechai. Iš dalies tai galima bandyti aiškinti glaudžiais šių cechų atstovų ryšiais su Vilniaus katedros kapitula.

4. Nagrinėjant Vilniaus amatininkų katalikų ir dvasininkų santykius ryškėja jų bendro veikimo plotmė, kurią realizuojant siekta sugrąžinti ir užtikrinti dominuojančią katalikų Bažnyčios padėtį daugiatautėje ir konfesiniu atžvilgiu įvairialypėje aplinkoje.

5. XVI a. antroje pusėje Vilniaus amatininkų cechų įstatuose kur kas detaliau nei ankstesniais laikais pradedamos reglamentuoti pamaldumo praktikos – amatininkų cechų ima įgyti religinėms brolijoms būdingų bruožų. Tai vertintina kaip viena iš tuo metu vykusios konfesionalizacijos proceso apraiškų.

Publikuoti šaltiniai ir literatūra

Akty cechów wileńskich 1495–1759. Zebrał i przygotował do druku H. Łowmiański przy współudziale M. Łowmiańskiej i S. Kościalkowskiego. Przedmową i skorowidzami opatrzył J. Jurkiewicz. Poznań: Wydawnictwo Poznańskie, 2006.

SAWICKI, Jakub. *Concilia Poloniae: źródła i studia krytyczne*, t. 2: *Synody diecezji wileńskiej i ich statuty*. Warszawa: Nakładem Towarzystwa Naukowego Warszawskiego, 1948.

Šv. Kazimiero gyvenimo ir kulto istorijos šaltiniai. Sud. M. Čiurinskas. Vilnius: Aidai, 2003.

Vilniaus sakralinė auksakalystė. Katalogas. Sud. R. Pauliukevičiūtė. Vilnius: Bažnytinio paveldo muziejus, 2012.

Vita SS. Cosmae et Damiani ex codice Leidensi graeco nunc primum edita. *Analecta Bollandiana*, t. 1, 1882, p. 586–596.

Акты издаваемые виленскою археографическою комиссиею, т. 10: *Акты виленскаго магистрата и магдебургии*. Вильна: Типография А. Г. Сыркина, 1879.

Акты, относящиеся к истории Западной России, т. 3: *1544–1587*. Санкт-Петербург: В типографии Эдуарда Праца, 1848.

Археографический сборник документов относящихся к истории Северо-Западной Руси издаваемый при управлении виленского учебного округа, т. 1. Вильна: Печатня губернского правления, 1867.

Собрание древних грамот и актов городов Вильны, Ковна, Трока, православных монастырей, церквей, и по разным предметам, ч. 1. Вильно: В типографии А. Марциновского, 1843.

BARONAS, Darius. Italų pėdsakai Lietuvoje XVI a. antroje pusėje: integracijos būdai ir eiga. In: *Lietuva–Italija: šimtmečių ryšiai*, Mokslinių straipsnių rinkinys. Sud. D. Mitrulevičiūtė. Vilnius: Nacionalinis muziejus Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės Valdovų rūmai, 2016, p. 300–314.

BARONAS, Darius. Katalikiškojo pamaldumo raiška Vilniuje XIV a. pabaigoje – XV a. viduryje. In: *Bažnyčios istorijos studijos*. T. 8, sud. V. Ališauskas. 2016, p. 9–46.

- BARONAS, Darius, ROWELL, S. C. . *The Conversion of Lithuania: From Pagan Barbarians to Late Medieval Christians*. Vilnius: The Institute of Lithuanian Literature and Folklore, 2015.
- BARONAS, Darius. *Vilniaus pranciškonų kankiniai ir jų kultas XIV–XX a.* Vilnius: Aidai, 2010.
- BOSSY, John. *Christianity in the West 1400–1700*. Oxford: Oxford University Press, 1985.
- BRUŽAITĖ, Reda. *Vilniaus ir Žemaičių vyskupijų parapinė dvasininkija XV–XVI a. trečiajame ketvirtyje. Disertacija*. Vilnius, 2012.
- BUMBLAUSKAS, Mangirdas. *Žemaitijos christianizacija ir pagonybės veiksnys (XV–XVI a.). Disertacija*. Vilnius, 2014.
- CHODYNICKI, Kazimierz. O stosunkach wyznaniowych w cechach wileńskich od XVI do XVIII w. In: *Księga pamiątkowa ku czci Oswalda Balzera*. Lwów: Nakładem Komitetu Redakcyjnego, t. 1, 1925, s. 117–131.
- COHN, Samuel, K., Jr. *The Cult of Remembrance and the Black Death: Six Renaissance Cities in Central Italy*. Baltimore/London: The Johns Hopkins University Press, 1992.
- DAŲBROWSKA, Ewa M. Życie religijne cechu sukienników w Bielsku i Białej. In: *Roczniki Historii Kościoła*, t. 4(59), 2012, s. 23–49.
- DETTLAFF, Marek A. Brolijos ir amatininkų cechai prie Vilniaus pranciškonų vienuolyno nuo XVII a. iki vienuolyno uždarymo 1864 m. In: *Pranciškonai Lietuvoje: provincijos veikla XVII–XIX a.* Sud. M. Paknys (*Studia Franciscana Lithuanica*, t. 2). Vilnius: Aidai, 2008, p. 18–24.
- DOUBEK, Franz. W sprawie składu narodowościowego i wyznaniowego cechu konwisarskiego w Wilnie. In: *Ateneum Wileńskie*, t. 7, 1930, s. 339–345.
- DRĖMA, Vladas. *Vilniaus bažnyčios*. Vilnius: Versus aureus, 2008, p. 690.
- DRĖMA, Vladas. *Vilniaus Šv. Jono bažnyčia*. Vilnius: R. Paknio leidykla, 1997.
- DUFFY, Eamon. *The Stripping of the Altars: Traditional Religion in England 1400–1580*. New Haven/London: Yale University Press, 1992.
- ELIAS, Norbert. *Über den Prozeß der Zivilisation: Soziogenetische und psychogenetische Untersuchungen*, Bd. 1–2. Frankfurt/M: Suhrkamp, 1997.
- FLAGA, Jerzy. Życie religijne korporacji rzemieślniczych w dawnej Polsce. In: *Roczniki Nauk Prawnych*, t. 16, nr. 2, 2006, s. 335–366.
- FRICK, David. *Kith, Kin, and Neighbors: Communities and Confessions in Seventeenth-Century Wilno*. Ithaca–London: Cornell University Press, 2013.
- FRICK, David. The Bells of Vilnius: Keeping Time in a City of Many Calendars. In: *Making Contact: Maps, Identity, and Travel*. Ed. G. Burger et al. Edmonton: University of Alberta Press, 2003, p. 29–37.
- GRICIŪTĖ-ŠVEREBIENĖ, Liepa. *XVII–XVIII a. bažnytinės procesijos Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje*. Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2011.
- INDRIULAITYTĖ, Rita. Vilniaus alavo liejimų cechų XVI–XIX a. Istorija ir veikla. *Meno tyra*, nr. 2, 1996, p. 14–25.
- JAKULIS, Martynas. *Špitolės Vilniuje XVI–XVIII a. Disertacija*. Vilnius, 2016.
- JAMES, Mervyn. Ritual, Drama and Social Body in the Late Medieval English Town. In: *Past and Present*, nr. 98, 1983, p. 3–29.

JANONIENĖ, Rūta. *Bernardinų bažnyčia ir konventas Vilniuje: pranciškoniškojo dvasingumo atspindžiai ansamblio įrangoje ir puošyboje*. Vilnius: Aidai, 2010.

JOBERT, Ambroise. *Od Lutra do Mohyły: Polska wobec kryżysu chrześcijaństwa 1517–1648*. Warszawa: Pax, 1994.

JONAITIS, Rytis. *Civitas Rutenica Vilniuje XIII–XV a. Disertacija*. Klaipėda, 2013.

JOVAIŠA, Liudas. Katalikiškoji Reforma. In: *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos kultūra: tyrinėjimai ir vaizdai*. Sud. V. Ališauskas ir kt. Vilnius: Aidai, 2001, p. 241–259.

JOVAIŠA, Liudas. *Šiaurės Indija Žemaičių žemėje*. Vilnius: Aidai, 2013.

JUČAS, Mečislovas. *Lietuvos parapijos XV–XVIII a.* Vilnius: Aidai, 2007.

JURKIEWICZ, Jan. Wybory starszych rocznych w cechach wileńskich (XVI–XVIII w.). In: *Praeities pėdsakais. Skiriama Profesoriaus daktaro Zigmanto Kiaupos 65-mečiui*. Sud. E. Rimša, Vilnius: Lietuvos istorijos institutas, 2007, p. 155–183.

KALADŽINSKAITĖ-VIČKIENĖ, Auksė. XVI–XVIII a. Vilniaus amatininkų cechai ir jų altoriai. In: *Lietuvių katalikų mokslo akademijos metraštis*, t. 24, 2004, p. 91–113.

KAMUNTAVIČIENĖ, Vaida. *Katalikų bažnyčios ir valstybės santykiai Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje XVII a. antroje pusėje*. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas, 2008.

KAMUNTAVIČIENĖ, Vaida. Gardino dekanato parapijų fundacijos XV–XVII a. In: *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės istorijos kraštovaizdis. Mokslinių straipsnių rinkinys. Skiriama profesorės Jūratės Kiaupienės 65-mečiui*. Sud. R. Šmigelskytė-Stukienė. Vilnius: Lietuvos istorijos instituto leidykla, 2012, p. 321–343.

KAPLŪNAITĖ, Irma. *Vilniaus miesto katalikiškoji dalis XIV–XVI amžiaus pradžioje. Disertacija*. Klaipėda, 2015.

KEMPA, Tomasz. *Konflikty wyznaniowe w Wilnie od początku reformacji do końca XVII wieku*. Toruń: Wydawnictwo naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, 2016.

KLIMKA, Libertas. Vilniaus cechų istoriografija. In: *Vilniaus istorijos metraštis*, t. 1, 2007, p. 179–183.

KOSMAN, Marcelli. *Reformacja i kontrreformacja w Wielkim Księstwie Litewskim w świetle propagandy wyznaniowej*. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1973.

Krikščionybės Lietuvoje istorija. Sud. V. Ališauskas. Vilnius: Aidai, 2006.

Krikščionybės raidos kontekstai Žemaitijoje. Sud. J. Boruta, V. Vaivada. Vilnius: Vilniaus dailės akademija, 2010.

KUNCEVIČIUS, Albinas, JANKAUSKAS, Rimantas, LAUŽIKAS, Rimvydas, AUGUSTINAVIČIUS, Renaldas, ŠMIGELSKAS, Ramūnas. Rytų Lietuvos teritorinis modelis I–XV a. In: *Lietuvos archeologija*, t. 39, Vilnius, 2013, p. 11–40

KUNCEVIČIUS, Albinas [ir kt.]. Rytų Lietuvos teritorinis modelis I–XV a. In: *Lietuvos archeologija*, t. 39, Vilnius, 2013, p. 11–40.

KURCZEWSKI, Jan. *Kościół zamkowy czyli katedra wileńska w jej dziejowym, liturgicznym, architektonicznym i ekonomicznym rozwoju*, t. 1–3. Wilno: Nakład i druk Józefa Zawadzkiego, 1908–1916.

LAUCEVIČIUS, Edmundas, VITKAUSKIENĖ, Birutė Rūta. *Lietuvos auksakalystė. XV–XIX amžius*. Vilnius: Baltos lankos, 2001.

LAUCEVIČIUS, Edmundas. *XV–XVIII a. knygy įrišimai Lietuvos bibliotekose*. Vilnius: Moks-
las, 1976.

Lietuvos katalikų dvasininkai XIV–XVI a. Par. V. Ališauskas, T. Jaszczolt, L. Jovaiša, M. Pak-
nys, (*Bažnyčios istorijos studijos*, t. 2). Vilnius: Aidai, 2009.

LOWMIAŃSKA, Maria. W sprawie składu narodowościowego cechów wileńskich (w. XVI–
XVIII). In: *Ateneum Wileńskie*, t. 7, 1930, s. 346–350.

LUKŠAITĖ, Ingė. *Reformacija Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje ir Mažojoje Lietuvoje:
XVI a. trečias dešimtmetis – XVII a. pirmas dešimtmetis*. Vilnius: Baltos lankos, 1999.

MAKOWSKA-GULBINOWA, Ewa. Wileńskie cechy tkackie do r. 1795. In: *Ateneum Wi-
leńskie*, t. 2, nr. 5–6, 1924, s. 68–103.

MARCZEWSKI, Jarosław R. Życie religijne w średniowiecznych cechach rzemieślniczych
Lublina w świetle ich najstarszych statutów. In: *Średniowieczny Kościół Polski. Z dziejów duszpa-
sterstwa i organizacji kościelnej*. Pod red. ks. M. T. Zahajkiewicza, ks. S. Tylusa. Lublin: Redakcja
Wydawnictw KUL, 1999, s. 59–84.

MARKAUSKAITĖ, Neringa. Vilniaus profesų namų ir Šv. Kazimiero bažnyčios fundacijos
tyrinėjimai. In: *Acta Academiae Artium Vilnensis*, t. 30, 2003, p. 19–38.

MEILUS, Elmantas. Jono Kazimiero Vazos laikų Vilnius (1648–1668). In: *Chronicon Pa-
latii Magnorum Ducum Lithuaniae = Lietuvos Didžiųjų Kunigaikščių Rūmų Kronika*. T. 2. sud.
G. Striška. Vilnius: Nacionalinis muziejus LDK valdovų rūmai, 2012, p. 205–210.

MEILUS, Elmantas. Vilniaus pilių apsiaustis ir išvadavimas iš maskvėnų (1660–1661 m.). In:
Vilniaus Žemutinė pilis XIV a. – XIX a. pradžioje: 2005–2006 m. tyrimai. Sud. L. Glemža. Vilnius:
Pilių tyrimo centras „Lietuvos pilys“, 2007, p. 81–99.

MORZY, Józef. Geneza i rozwój cechów wileńskich do końca XVII w. In: *Zeszyty Naukowe
Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. Historia*, nr. 4, 1959, s. 3–93.

POCIŪTĖ, Dainora. *Maištininkų katedros. Ankstyvoji reformacija ir lietuvių–italų ryšiai*.
Vilnius: Versus aureus, 2008.

PUGAČIAUSKAS, Virgilijus. Vilniaus mėsininkų cechas XIX a. pirmojoje pusėje. *Lietuvos
istorijos metraštis. 2005 metai 2*, 2006, p. 69–92.

PUGAČIAUSKAS, Virgilijus. Vilniaus statybininkų amatų cechai XIX a. I pusėje: organi-
zacinė struktūra, gamybos pobūdis, kolektyvinė biografija. In: *Lituanistica*, nr. 3, 2007, p. 29–43.

RABIKAUSKAS, Paulius. *Vilniaus akademija ir Lietuvos jėzuitai*. Sud. L. Jovaiša. Vilnius:
Aidai, 2002.

RAGAUSKAS, Aivas. Midaus brolijos – Vilniaus stačiatikių kultūros fenomenas (XV a. vidu-
rys – XVII a. vidurys). In: *Florilegium Lithuanum: in honorem eximii professoris atque academici
Lithuani domini Eugenii Jovaiša anniversarii sexagesimi causa dicatum*. Sud. G. Blažienė, S. Gri-
garavičiūtė, A. Ragauskas, Vilnius: Vilniaus pedagoginio universiteto leidykla, 2010, p. 229–241.

ROWELL, S. C. Kaip šaukė, taip ir atsiliepė: XV a. lietuvių katalikų gyvenimas ir pagonybės
liekanų mitas. In: *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės istorijos kraštovaizdis. Mokslinių straipsnių
rinkinys. Skiriama profesorės Jūratės Kiaupienės 65-mečiui*. Sud. R. Šmigelskytė-Stukienė. Vil-
nius: Lietuvos istorijos instituto leidykla, 2012, p. 295–320.

ROWELL, S. C. The Role of Charitable Activity in the Formation of Vilnius Society in the 14th to Mid-16th Centuries. In: *Lithuanian Historical Studies*, vol. 17, 2012, p. 39–69.

ROWELL, S. C. Was Fifteenth-century Lithuanian Catholicism as Lukewarm as Sixteenth-century reformers and Later Commentators would have us Believe? In: *Central Europe*. Leeds, vol. 8, no. 2, 2010, p. 86–106.

ROWELL, S. C. XV a. vyskupų atlaidos raštai Vilniaus katedrai ir miestui: tekstas ir kontekstas. In: *Lietuvos pilys*, t. 3. Vilnius, 2007, p. 94–104.

RUBIN, Miri. *Corpus Christi: The Eucharist in Late Medieval Culture*. Cambridge: Cambridge University Press, 1991.

SAMALAVIČIUS, Stasys. Vilniaus mūrinių ir dailidžių cechų iki XVIII a. vidurio. In: *Istorija*, t. 9, 1967, p. 97–111.

SUCHENI-GRABOWSKA, Anna. *Zygmunt August. Król polski i wielki książę litewski 1520–1562*. Kraków: Towarzystwo Autorów i Wydawców Prac Naukowych Universitas, 2010.

SVETIKAS, Eugenijus. *Alytaus kapinynas: christianizacijos šaltiniai*. Vilnius: Diemedis, 2003.

SVETIKAS, Eugenijus. *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės christianizacija XIV a. pab. – XV a.: Archeologiniai radiniai su krikščioniškais simboliais*, t. 1–2. Vilnius: Diemedis, 2009.

ŠČAVINSKAS, Marius. *Kryžius ir kalavijas. Krikščioniškų misijų sklaida Baltijos jūros regione X–XIII amžiais*. Vilnius: Baltos lankos, 2012.

Šviesa ir šešėliai Lietuvos evangelizacijos istorijoje. Sud. J. Boruta, V. Vaivada. Vilnius: Vilniaus dailės akademija, 2011.

Tridento visuotinio Bažnyčios Susirinkimo (1545–1563) įtaka Lietuvos kultūrai: susirinkimo idėjų suvokimas ir sklaida Vidurio Europos rytuose. Mokslinių straipsnių rinkinys. Sud. A. Aleksandravičiūtė, Vilnius: Kultūros, filosofijos ir meno institutas, 2009.

VĖLIUS, Gintautas. *Kernavės miesto bendruomenė XIII–XIV amžiuje*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2005.

WITKOWSKA, Aleksandra. *Kulty pątnicze piętnastowiecznego Krakowa: z badań nad miejską kulturą religijną*. Lublin: TN KUL 1984.

ZAREMSKA, Halina. Procesje Bożego Ciała w Krakowie w XIV–XVI wieku. In: *Kultura elitarna a kultura masowa w Polsce późnego średniowiecza*. Red. B. Geremek. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1978, s. 25–40.

ZIKA, Charles. Hosts, Processions and Pilgrimages: Controlling the Sacred in Fifteenth-century Germany. In: *Past and Present*, nr. 118, 1988, p. 37–48.

RELIGIOUS LIFE OF ROMAN CATHOLIC ARTISANS IN VILNIUS IN THE SECOND HALF OF THE 16TH CENTURY

Summary

DARIUS B A R O N A S

The aim of this article is to uncover the modes of communal religious activities among Catholic artisans of Vilnius in the time of Protestant Reformation and the incipient Catholic Reform. It has turned out that different guilds of artisans tended to regard communal worship with varying degrees of importance. The extant sources suggest that goldsmiths, barbers, shoemakers, smiths, shearmen, butchers, masons, and tailors were most active in emphasizing the religious obligations and the duties of mutual assistance among the representatives of their respective crafts. Tailors and masons stand out among the rest by dint of their emphasis on Roman Catholic credentials in their guilds. This can partly be explained by their close relationship with Vilnius Cathedral Chapter. Both – the clergy and artisans acted in tandem in attempt to regain and maintain the dominant position of the Roman Catholic Church in the multi-ethnic and multi-confessional milieu of the early modern Vilnius. It was the time when detailed prescriptions as to religious cult and paraliturgical practices began to proliferate. It was the time when the guilds of artisans assumed some features that constituted a hallmark of religious confraternities. The revival of the latter and the increasing importance attached to communal religious life in artisans' guilds are to be viewed as expressions of the ongoing process of confessionalization in the Polish-Lithuanian Commonwealth.

Gauta 2017 m. birželio mėn.
Priimta 2017 m. rugsėjo mėn.

Darius B a r o n a s – humanitarinių mokslų daktaras, Lietuvos istorijos instituto Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės istorijos skyriaus vyresnysis mokslo darbuotojas. Pagrindinės mokslinių interesų kryptys: šaltiniotyros klausimai, krikščionybės Lietuvoje istorija XIII–XVIII a., Vilniaus miesto istorija XIV–XVIII a., LDK pranciškonų istorija, LDK stačiatikių kultūra; Europos viduramžių, Bizantijos ir Rusijos / Rusijos istorija.

Adresas: Lietuvos istorijos institutas, Kražių g. 5, Vilnius, LT-01108.

El. paštas: darius.baronas@istorija.lt